

1. VED KIRKEN, DAMMEN OG FORSAMLINGSHUSET

Vi står her ved Thorsagers gamle centrum. På bakken knejser kirken, ved dens fod ligger Dammen, og foran den forsamlingshuset.

Thorsagers navn fortæller os, at stedet fra gammel tid har været et indviet område til torden- og krigsguden Thor. Ved kristendommens indførelse har man naturligvis erstattet dyrkelsen af Thor med dyrkelsen af Kristus, og kirken er sandsynligvis bygget samme sted, som man var vant til at opfatte som helligt, altså det sted, hvor dyrkelsen af Thor er foregået i hedensk tid.

Dengang har man kunnet sejle til stedet. Dammen er resterne af et vidtforgrenet system af bugter og vige i forbindelse med Kolindsund-området. Kirken er bygget af Århus-bispen Peder Vognsen i år 1200 – på det tidspunkt var han også i gang med at bygge domkirken i Århus. Han hørte til den mægtige Hvide-slægt og handlede på kongens vegne. Vi ved, at Thorsager-området har været kongeligt område i 1231 og helt givet også tidligere.

Thorsager er Thorsager-Bregnet sogns ubestridt gamle hovedby. Derfor blev den imponerende kirke bygget her i år 1200, og præsten for det fælles pastorat kom til at bo her. Muligvis har præstegården været det gamle administrationscentrum, indtil Kaløborgen blev bygget af kong Erik Menved i 1313. En anden – og måske mere oplagt - mulighed er, at det har været Hvitvedgaard, der har matrikel nr. 1 og er holdt uden for den almindelige jordfordeling i landsbyen. Præstegården er dobbelt så stor som de øvrige gårde i landsbyen og har matrikel nr. 2, mens den til gengæld mindre degnelod har matrikel nr. 3. Ud over disse tre består landsbyen Thorsager af hele 28 store gårde, et helt uhørt stort antal i en enkelt landsby. Til sammenligning havde de største landsbyer i nabosognet Bregnet, Bjødstrup og Følle, hhv. 17 og 14 gårde – Rønede var indtil den blev handels- og trafikcentrum med den nye Aarhus-Grenaa landevej i 1855 en beskeden landsby på kun otte forholdsvis små gårde.

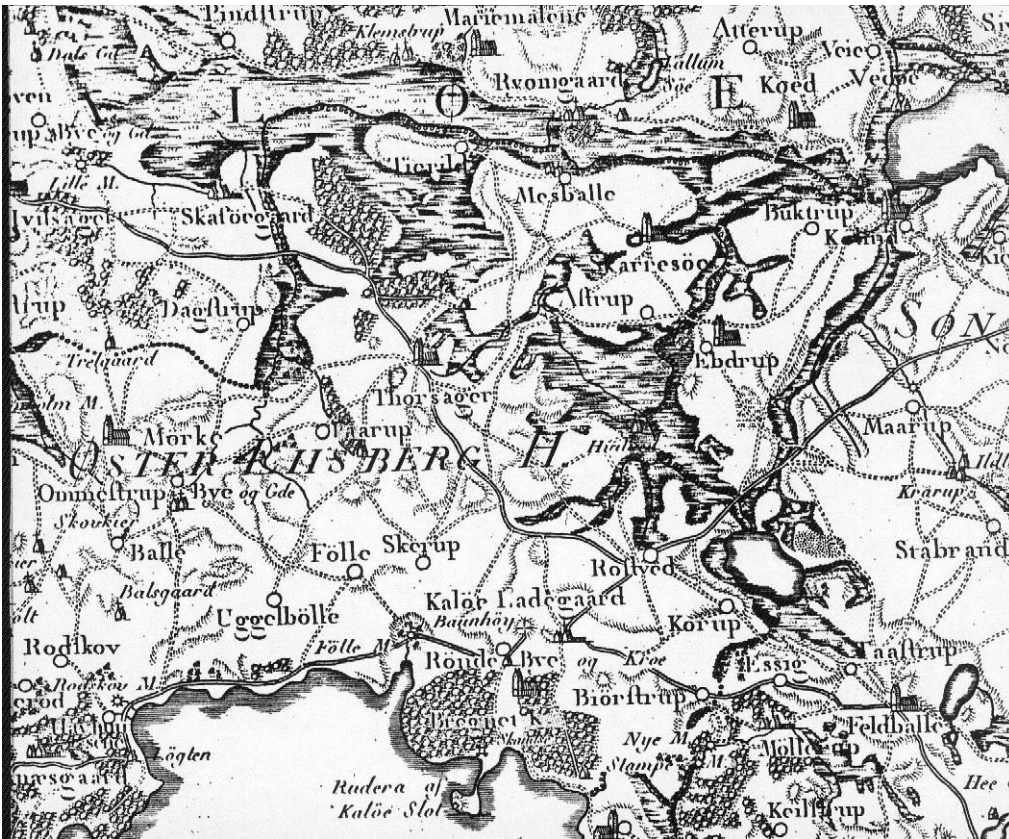
Grunden til, at Thorsager fra 1855 ikke kunne hamle op med nabobyen Røndes udvikling var bl.a., at den nye Randersvej i 1855 blev lagt uden om byen, og at jernbanen, da den kom i 1876, blev lagt et par kilometer nord for byen, efter sigende fordi Thorsagers kroejer kæmpede for ikke at få jernbanen til byen, da han frygtede, at folk så ville tage toget og handle ind i de større byer Randers og Århus.

DAMMEN

Dammen er byens midtpunkt for dagliglivet, som kirken er det for de højtidelige og/eller festlige højdepunkter i menneskelivet. Dammen har været en samlingsplads i det daglige, her har man kunnet mødes og spørge nyt på fælles ”neutral” område. Børnene har samledes her vinter og sommer, og Dammen har også fungeret helt praktisk til en række gøremål i det daglige: den var været vandingsplads for mennesker og dyr og vaskeplads for konerne, og den har fungeret som branddam ved de brande, som i gammel tid af og til hærgede landsbyen. Så længe det kan huskes, har der også været et sprøjtehus med landsbyens brandsprøjte placeret på byjorden mellem forsamlingshuset og præstegården. Da den helt store brandkatastrofe indtraf i Byenden i 1934, var der imidlertid kun sprøjtehus, men ingen sprøjte. I stedet ventede man på det moderne brandvæsen fra Rønde, og inden det ankom, var 7 huse brændt ned. Det gik hurtigt, da alle huse var bindingsværkshuse og stråttækte. Andre mener dog, at den gamle træsprøjte med vippehåndtagene var i brug også sidst i 1930’erne. Sprøjten fik en tur i Dammen hvert år om sommeren for at undgå, at den blev ”stavrasset”.

Senere i 1930’erne eller i 1940’erne blev sprøjtehuset revet ned, og cykelsmed Karl Nielsen fik lov til at bygge et lille hus med cykelværksted ud mod gaden. Historien går, at han fik lov at opføre ”et lille lappeskur”, men så opførte et helt lille hus i stedet, til sognerådets overraskelse. Han havde et lille værelse ovenpå, men spiste hos sin søster Anine, der boede i den gamle farvergård lige overfor. ”Vi børn fik lov til at gå op i Karls værelse ovenpå og lege med dukker – sådan gik man jo mere ud og ind hos hinanden dengang”, husker en borger. Bag huset stod nogle store spande, som forsamlingshuset brugte til affald.

Karl ophørte som cykelsmed omkring 1970, hvorefter hans hus blev brudt ned, og der blev i stedet indrettet en stærkt tiltrængt parkeringsplads på stedet.

Thorsager og omgivende landskab 1791 – Videnskabernes Selskabs kort, der er det første nogenlunde nøjagtige Danmarkskort. Thorsager og Rostved var trafikknudepunkter, Thorsager især, fordi Randers-Ebeltoft-vejen passerede igennem. Bemærk vådområderne nord og øst for byen.

Da forsamlingshuset blev anlagt ved Dammen i 1886, kom det til at ligge lige nord for bækken. På et tidspunkt blev bækken omgivet af cementkanter, og der blev lavet tre store cementkar ved udløbet fra Dammen. Vandet strømmede ind i karrene fra Dammen gennem tre flotte løvehoveder, og de tre kar benyttedes af landsbyens koner som vaskeplads.

Da det gamle forsamlingshus blev nedrevet og det nye hus bygget i 1934, blev bækken rørlagt og huset bygget ovenpå. Så i dag står forsamlingshuset ovenpå bækken. Med rørlægningen forsvandt de tidligere oversvømmelsesproblemer, så det igen blev til at bo i området også i regnvejr.

Talrige er beretningerne om oversvømmelser før 1934. Alfred Schultz ankom som fremmed til byen i efteråret 1909, hvor det regnede temmelig konstant efteråret igennem – hvilket især blev husket på, at den flotte og stærkt opreklamerede landsudstilling i Århus nærmest regnede væk. Men hør lige Schultz' beretning om forsøgene på at forcere bækken og nå frem til sit bestemmelsessted, Brugsen, på den anden side:

”Der var en bro over bækken, og der stod et par sten for enderne af broen for at markere den. Vejen over broen havde oprindeligt været fint stenbrolagt, men på grund af regnen var hele vejen nu kørt op, nogle brosten lå på siden, andre ragede op med enderne – og bortset fra disse sten hist og her var der kun vand at se alle vegne. Jeg gik rastløst frem og tilbage, men kunne ikke finde noget sted, hvor jeg turde gå over på den anden side. Til sidst kom en behjertet kone ud fra et af husene og viste mig, hvor man kunne ramme de rigtige græstuer, så man kunne komme videre”.

En har også kunnet fortælle mig, at han engang måtte ind i det lille hus syd for forsamlingshuset, hvor huset var totalt oversvømmet, og konen var søgt op på stuebordet for at holde sig tør. Han fik konen op på ryggen og reddet ud af huset.

Andre fortæller, at ”Paphuset” overfor også blev oversvømmet i stærkt regnvejr, så vandet stod op ved fordøren. Problemet klarede ved at åbne bagdøren overfor, så vandet kunne løbe gennem huset og ud den anden vej.

--

Skomager Krogh var landsbyens gudbenådede visedigter, og han digtede i 1924 en herlig vise om Thorsagers oversvømmelsesproblemer – med klar adresse til byens vise ”sognerødder”, som han mente burde gøre noget for at løse problemerne. Gennem visen får man samtidig et godt indtryk af den gamle Thorsager-dialekt, og man får også et klart indtryk af, at det heller ikke dengang var ualmindeligt, at man mente, at nabobyen fik det hele, mens man selv ikke fik noget, uanset at man også i Thorsager hørte til sognet og betalte sin skat. Visen, der blev optaget i Adresseavisen 27. januar 1927, hedder ”Wo Gaaed i Tøvæjr”:

Nej, wo Gaaed haa no aaller waa saa beskit,
 som den æ i di hie Daué,
 men hva ska wi gyé, A begrivere it
 - aa hva ka de nøt aa klau.

Den æ rele nok slem, hielt fra Brugsens Hjøn
 aa hielt op te Gartnerens Haue,
 dæ ka vi jo få et Pa Føjer saa skjøn
 - men hva ka de nøt aa klau.

Aa træffe en Bil saa aa komme faabi,

den spjætte wos op po wo Maue,
 aa Nomret faa Skit wi jo slet it ka si
 - saa hva ka de nøt aa klau.

Galosje aa Træsko di hielt blywe hen´,
 saa Folk maa ætte dem grau
 aa træffer et saa, at di finnes igjen
 - hva ka de saa nøt aa klau.

Hen i Rønd´ ka di pænt po Asfalt spasi´r
 haa Lywsen ve Gaaed aa ve Haue,
 vi anner maa nøwes mæ Vand aa mæ Lier
 - men hva ka de nøt aa klau.

En Pram te wo Gaaed di wos loved jo haaer
 - de wa regtnok i gammel Dau´,
 men no ska wi jo aal bodde spink aa spaaer
 - hva ka et saa nøt aa klau.

Wo Awholdshotel haa di aasse lo nier,
 Bevillingen den haa di taue,
 hværken Øl helle Kaffe skænkes dæ mier
 - men hva ka de nøt aa klau.

A had aalle tint de ku go woo saa vidt
 at wo Bøj ku fal hielt i Stau`,
 Resoltatet æ ves – de hiele æ skit –
 - saa hva ka de nøt aa klau.

I visen hentydes der til, at Røndes hovedgade var blevet asfalteret i 1924 –
 øjensynligt havde byen ved samme lejlighed fået gadelys. Hvor længe, der skulle gå,
 før Thorsager oplevede det samme, tør jeg ikke sige – formodentlig er det dog sket i
 1930´erne. En anden god oplysning i visen er hentydningen til afholdshotellets – altså
 den tidligere kros - nedlæggelse, der åbenbart er sket kort forud for 1927.

Dammen blev også benyttet til at køre hestevogne og ajletønder ud i, når de var
 blevet ”stavrassede”, d.v.s. så tørre at stavene i hjulene og tønderne var ved at
 skrumpe ind, så de truede med at falde fra hinanden. Det var også almindeligt, at man
 lod hestene gå ud i dammen efter en hård dag i pløjemarken, så de kom af med sved
 og skidt.

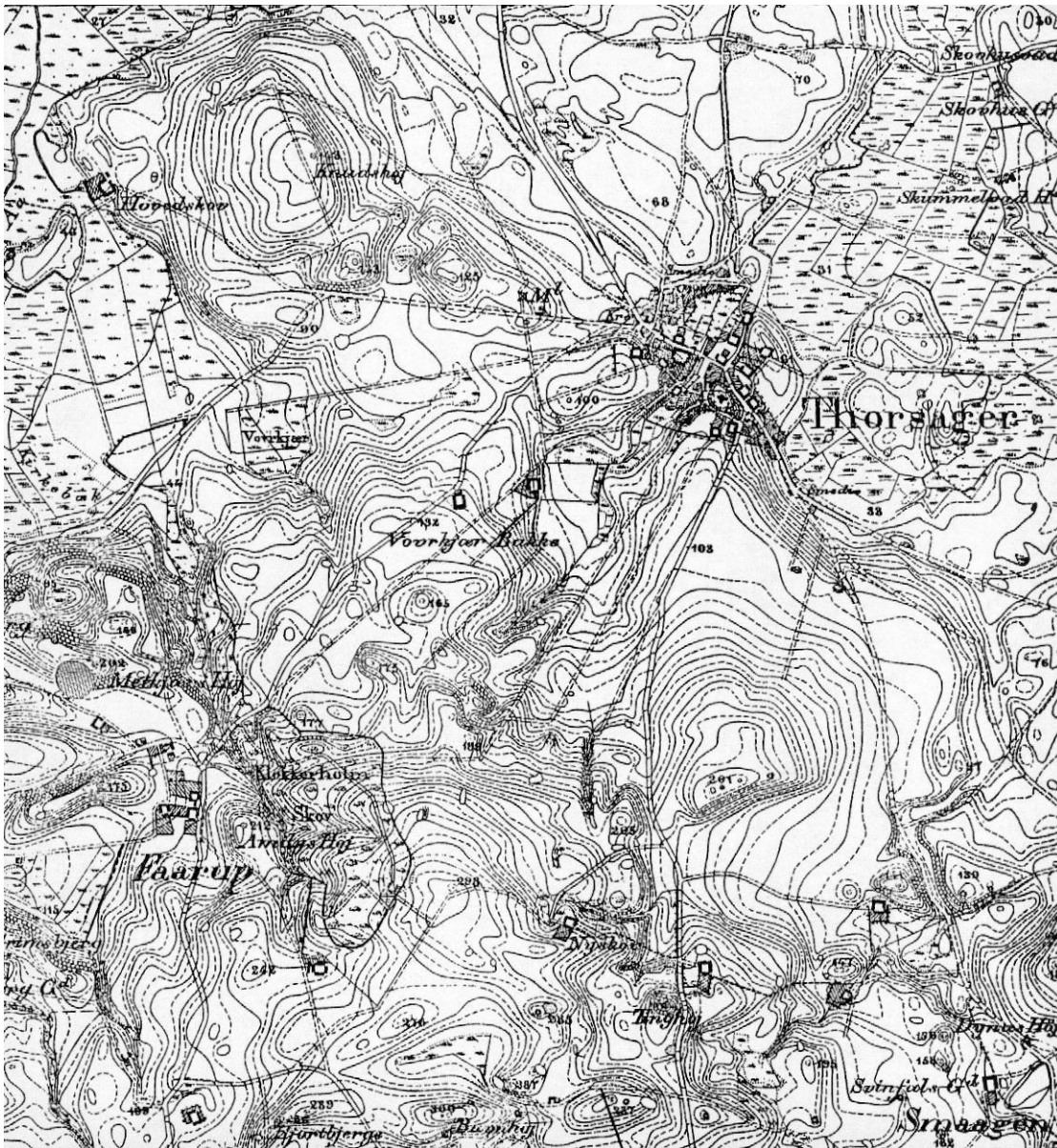
Køerne i byen vandedes i Dammen. Peter Sørensen i Skippergården havde for vane at cykle ud i marken og koble køerne sammen, så cyklede han hjem igen, mens køerne selv gik om gennem byen og ned i dammen for at drikke, og når de havde stillet tørsten, gik de selv fra dammen, over vejen og hjem i stalden og fandt den rigtige bås.

For byens børn var Dammen en yndet legeplads både sommer og vinter. Om sommeren byggede de tømmerflåder og sejlede ud på Dammen – dengang var forældrene mindre ”pylrede” med den slags. Om vinteren gled man på isen med træskoenes jernbeslag – der er dog efterretninger om, at de mest velstillede gårdmandsbørn havde skøjter.

Dammen betyder det samme som ”gadekæret” på sjællandsk – og under påvirkning fra ”djævløen” og de romantiske dansk-top sange om de unges møder ved gadekæret, kom Dammen ved den officielle navngivning efter kommunalreformen i 1970 til at hedde ”Gadekæret”. Et mindre ”oprør” blandt de ældre i byen i 1980’erne førte dog til, at Dammen fik sit gamle navn tilbage.

Som i andre jyske byer hed jorden omkring Dammen ”Damfaldet”, og lige så sædvanligt var det, at den gård, der lå tættest på Dammen, kom til at hedde ”Damgården”. Indtil for få år siden boede Minna og Svend Erik Bach i Damgården, der dog ikke mere drives som gård – i dag bor K. og H. Eriksen der.

Mellem dammen og forsamlingshuset løb bækken frit – også efter at det nye hus var bygget. Her fik Anker Knudsen, der boede på Kirkevej, lov at lave en have, og han fik lavet en bro over bækken og et lille ”lysthus” af tuja, nyttehavede og græsplæne, og så var der blomsterhave op ad forsamlingshusets gavl. Formodentlig er det forsamlingshuset, der har givet lov – og på den måde blev området jo også flot holdt. ”Vi sad i lysthuset den 4. maj 1945 om aftenen, da frihedsbudskabet lød over radioen, og så kom folk ud af husene, og det blev til noget af en folkefest omkring dammen”, husker datteren Bente Svenningsen.

Geodætisk Instituts kort opmålt 1876-77. Der ses to smedjer, helt mod syd og helt mod nord – den sydlige må være den senere smed Nielsen i Byenden. Kroen og møllen ("Ml") er afsat, Vorkærgård ses udflyttet (efter branden 1866).

FORSAMLINGSHUSET

Forsamlingshusets historie kan læses i Folk og Liv på Røndeegnen bind 6. Huset blev bygget som "øvehus" i 1886, d.v.s. som det sted, hvor karlene kunne få fysisk øvelse, som forberedelse til et kommende oprør mod Estrups diktatur. Så galt gik det dog aldrig, men til gengæld fik gymnastikken et så godt tag i Thorsagers ungdom, at traditionen har været holdt i live lige siden. I begyndelsen af 1930'erne opførte de unge selv et helt stadion med håndboldbane, atletikbaner og sågar svømmestadion i en gammel grusgrav ude på Meinert Mortensens (Rugdalsgård) mark. Da Niels Bukh

fra Ollerup rejste verden rundt med sit elite-gymnastikhold sidst i 1930'erne, var der fem fra Thorsager på holdet, hvorfor de verdensberømte gymnaster da også gæstede Thorsager og gav opvisning ved Dammen i 1937, før de tog ud på en længere turné til Afrika. En Thorsager-dreng, Arne Mortensen, endte som forstander på Ollerup Gymnastikhøjskole, en anden var i mange år lærer ved samme skole.

Bag forsamlingshusets opførelse stod Niels Pedersen-Nyskov, der satte gang i den politiske Venstre-bevægelse og den åndelige grundtvigianske bevægelse i Thorsager. Mens Rønde blev præget af Indre Mission, blev Thorsager grundtvigiansk. Og da præsterne på grund af det indre missionske flertal var missionske, var der flere familier i Thorsager, der søgte den grundtvigianske præst i Hornslet eller Kolind. Det rettede sig i 1944, da det missionske flertal blev brudt og den grundtvigianske pastor Paludan kom til sognet. Nu søgte Indre Mission til gengæld ofte missionske præster udefra. Problemet løstes til dels ved, at man fik lov at ansætte en hjælpepræst, der så traditionelt hældede mest i den missionske retning.

Niels Pedersen-Nyskov og grundtvigianerne stod også bag ideen om at bygge en højskole i Rønde. Der blev ikke lagt skjul på, at højskolen var tænkt som en udfordring mod ”den omsiggribende yderligtgående Indre Mission”, og højskolen blev selvbevidst placeret på bakken oven for Rønde med vid udsigt til slotsruinen – det hørte med til det grundtvigianske arvegods at dyrke det historiske – fædrelandets ”strålende fortid”, som skulle inspirere ungdommen til at bygge landet op igen efter nederlaget i 1864.

Men ak, man ansatte to forstandere, der skulle supplere hinanden i ledelsen. Den ene var en døv, tidligere præst fra Ribe. Den anden, en tidligere realskolebestyrer fra Skanderborg, skulle holde indvielsestalen ved indvielsen i december 1894, og han havde det uheld at gå fuldstændig i stå i talen og stå helt stum over for den store feststemte forsamling. Undervisningen viste sig ikke at blive nogen succes, hvorfor skolen hurtigt i folkemunde kom til at hedde ”Døvstummeinstituttet”, idet den ene forstander var døv, og den anden tilsyneladende ikke kunne tale.

Det gav dårlig PR, så højskolen ophørte allerede i sit andet år – og så var det, Indre Mission kastede begærlige blikke på de tomme bygninger og etablerede en indre-missions højskole i stedet. Den blev til gengæld en succes, ikke mindst fordi man var mere heldig med valget af højskoleforstander, den stærke og myndige Kristen Herskind, der begyndte sit virke på skolen i 1897.

På det tidspunkt havde Niels Pedersen-Nyskov kastet sig over det landspolitiske, og han endte som folketingets formand, valgt i Grenaa-kredsen. Derfor står der en mindesten over ham på pladsen ved Pavillonon og Storegade i Grenaa – i Thorsager

kan man beundre den flotte gravsten, der blev opsat på hans grav på kirkegården ved Vestergade i 1922.

Thorsgade ca. 1905, til venstre forsamlingshuset, til højre Kr. Jacobsens gård.

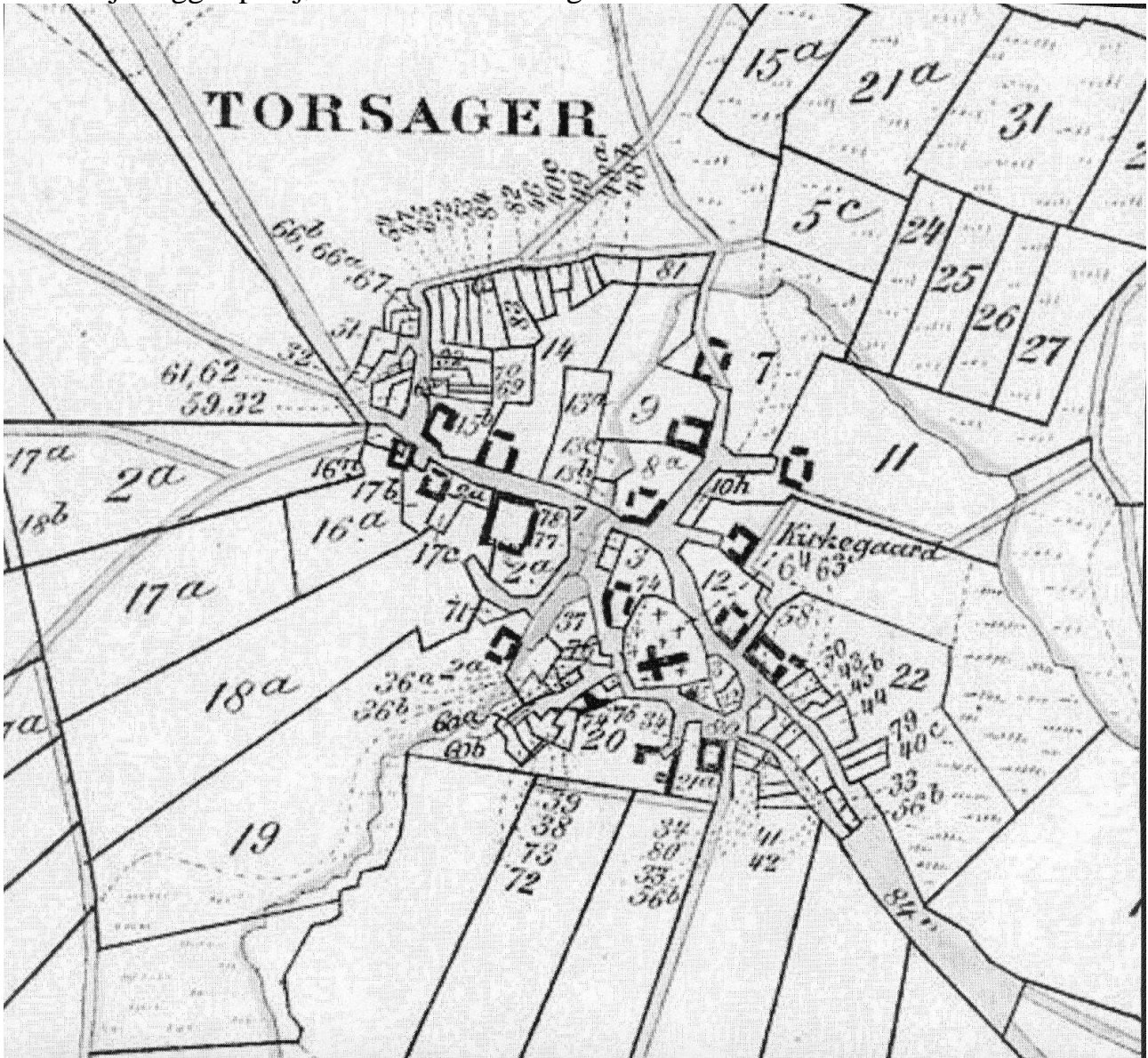
Forsamlingshuset begyndte at skranke efter århundredskiftet 1900, men i 1934 var en ny generation af unge Venstrefolk, grundtvigianere og gymnastik-entusiaster klar til at gøre en indsats. Initiativtager var gårdejer Søren Rasmussen i Faarup, og for at sikre gennemførelsen måtte han efter sigende personligt kautionere for lånet i huset. Det gamle hus blev revet ned og et nyt bygget op, og det er i øvrigt det, der står der den dag i dag. Karakteristisk nok blev indvielsestalen i 1934 ikke holdt af den lokale præst, men af den grundtvigianske provst Gad fra Hornslet.

Tiderne har ændret sig – i dag er oplysende foredrag, politiske møder, for slet ikke at tale om gymnastikken, en temmelig lille del af aktiviteterne i huset. Og den samfundsgruppe, gårdmændene, der var ledende bag husets første halve århundrede, udgør i dag en mindre del – som én sagde: i dag føler vi os nærmest fremmede i vores eget hus. Den bærende gruppe bag huset i dag må vel snarest siges at være tilflyttede byfamilier, lige som de efterhånden udgør flertallet i byen som sådan.

Værtinde i forsamlingshuset var i mange år – måske fra omkring 1900 til omkring 1935 – Cilia, der boede Kirkevej 3. Efter hende fru Jacobsen (gift med Frederik Jacobsen) – det må have været i 1940'erne og 50'erne. Senere Gustav Jensens kone Marie. Senere Elna Pedersen, der ikke var bleg for selv at smide gæster ud, hvis de blev for berusede – en dygtig og respekteret værtinde.

KIRKEVEJ 1: VEJMANDEN

Ved siden af forsamlingshuset finder vi en lille husrække af gamle huse, hvoraf Kirkevej 1 ligger på hjørnet ud mod Thorsgade.

Thorsager efter udskiftningen, matrikelkort opmålt 1826. Bemærk: den senere Nørregade går lige igennem den senere nr. 5's gårdsplads – ikke usædvanligt dengang. Kun gårdene ses afsat, f.eks. ikke de huse, der formodentlig allerede har været på de små lodder på Lille Randers – ikke engang kroen er afsat. Kortet er det samme, som i mindre format er anvendt på titelbladet.

En af beboerne har været vejmand Peter Mogensen og hustru Hansine. Det var Peter Mogensen, der fik den geniale idé at bygge en cementkant foran huset – og dermed var oversvømmelsesproblemet klaret. Sigvald Jacobsen, maleren, var gift med en

datter af Peter og Hansine. Efter vejmanden kom Søren Pedersen (en bror til Henry Pedersen i Lille Randers) til at bo i huset.

Før vejmanden boede familien Simonsen i huset. En søn af dem, Gunnar Simonsen, kom til at bo på Stationsvej, en datter blev gift med Laurits Sørensen på Bækgård. Vejmanden købte huset af Simonsens enke.

Huset bebos i dag af S. og B. Clausager.

KIRKEVEJ 3

Indtil for få år siden boede her Valdemar Fiskeren, alias Valdemar Nielsen, der havde været fiskehandler i Hornslet, men var flyttet til Thorsager i 1970. Han døde for få år siden 94 år gammel.

Huset er sammenbygget med nr. 1. Tidligere – tilbage i 20'erne og 30'erne - boede Cilia Pedersen her. Cilia passede forsamlingshuset, og hun tog ud og hjalp med storvasken på gårdene og vaskede vist også for enlige karle og andre, der havde brug for hjælp til det. Hun passede forsamlingshuset i over 30 år og var også med i begyndelsen, da det nye forsamlingshus blev bygget i 1934, men holdt kort derefter.

Da Cilia kom på plejehjem omkring 1940 købte Anker Knudsen huset. Datteren Bente Svenningsen fortæller: ”Far havde fået lov at indrette en lejlighed i den gamle søndagsskole i nr. 5, så her kom vi til at bo nabo til Cilia. Da så Cilia kom på plejehjem, spurgte far hendes søn, om vi kunne købe huset. Hun ville ikke sælge, flere havde forhørt sig, men da hun hørte, det var os, ville hun alligevel. Hendes søn Valdemar Pedersen ordnede handelen. Så flyttede vi ind der, far, mor og fire børn. Stort var det ikke, men det tænkte ingen på dengang. Vi boede der, indtil far købte manufakturforretningen på Vestergade omkring 1945”. Den omtalte søn Valdemar havde ejendommen ude ved den nuværende fjernvarme, og den nuværende beboer på samme ejendom Leo er hans søn.

Den senere præst i Nimtofte, Egon Kristiansen og hustru Gunvor, ejede og boede i huset fra 1966 til 1970, mens han tog præliminæreksamen og studentereksamen fra Rønne Kursus. Han stammede fra Thy og havde en landbrugsbaggrund, så han tjente en ekstra skilling ved at hjælpe til på de omliggende gårde – der var endnu landbrug på alle de gamle gårde i Thorsagers centrum. Nogenlunde samtidig med at han begyndte at læse teologi på Århus Universitet i 1970 byggede han hus på Fasanvej 13, hvor han og hustruen Gunvor boede sammen med de efterhånden tre børn, indtil han fik embedet som præst i Nimtofte-Tøstrup. Ikke længe efter flytningen til Fasanvej blev han aftenpedel ved Rønne skole, og han hjalp også vognmand Poul Andersen med taxakørsel ind imellem.

KIRKEVEJ 5: DEN GAMLE SKOLE

Degnens lod forblev sammen med præstegården direkte under kronen, da alle Thorsagers øvrige 28 gårde i 1690 blev afhændet sammen med Kalø som fæstegårde under Kalø Gods. Degnen havde ca. to tønder hartkorn, de 28 gårde hver godt fem, mens præstegården med ti tønder hartkorn var i særklasse byens største gård. Men degnen var altså ud over at være præstens medhjælper og skoleholder også gårdmand i det små – det var nødvendigt for at have sig et udkomme. Ud over landbruget bestod lønnen i naturalieydelse (brænde m.m.) og ”offer” fra menigheden i forbindelse med kirkelige højtider.

Da Åkjærsgård ved udskiftningen i 1793 blev udflyttet, fik degnen overladt gårdens toft i landsbyen og fik tildelt en stribe jord ud ad Ellevvej samt en englod ved Skummelholt. Skolen ved Dammen blev bygget i 1855.

Niels Sørensen, der var førstelærer ved skolen fra 1873, bortforpagtede degnelodden og fik i stedet forpagtningsafgiften på 6 tønder rug og 35 tønder byg som løn. Degneladen ved siden af skolen blev nedrevet 1910, og omkring 1918 blev degnelodden solgt til Jens Møller og sammenlagt med hans gård på Ellevvej 1 – nu sønnen Agner Møller. Dermed var degnens status som gårdmand endelig afviklet – degnen var blevet almindelig ”lønmodtager”.

Thorsager gamle skoles historie i 1800-tallet er usædvanlig godt belyst. Det kan vi takke førstelærer Niels Sørensen for. Han var førstelærer fra 1873 til 1904 under de politiske og åndelige kampe omkring forsamlingshusets opførelse sidst i 1800-tallet. Fra 1884 skrev han dagbøger, der er udgivet af et barnebarn, Åge Houken, og udgør en skat af oplysninger om det gamle Thorsager (”En landsbydegns erindringer”, Randers 1965). Her fortæller den gamle førstelærer om, hvordan han var nødt til at tegne en aktie i forsamlingshuset for at undgå, at bønderne skulle finde på at ”afkorte” ham i lønnen, men i sit stille sind ønskede han, at ”huset må styrte sammen og begrave alle de tossede grundtvigianske tåbeligheder og anarkistiske ideer i gruset”.

Han fortæller også, hvordan han af og til er nødt til at give de ”revolutionære” Venstre-drenge en dygtig ørefigen, når de fremturede med deres revolutionære ideer, som forældrene havde sat i hovedet på dem derhjemme. Især udløste det lussinger, hvis børnene talte ondt om kongen, Christian IX, og det har de sikkert gjort tit, for det var jo kongen, der holdt Venstre væk fra regeringsmagten og i stedet havde udpeget Højremanden Estrup til statsminister, eller ”konseilspræsident”, som det hed dengang: ”Jeg har aldrig undladt alvorligt at afstraffe dem af drengene, som ikke

undså sig for at tale usømmeligt om kongen. Jeg går nemlig ud fra, at det er min egen pligt at frygte Gud og ære kongen, ligesom det er min pligt at opdrage børnene til det samme”, skriver den pligttopfyldende førstelærer, hvis kamp dog viste sig aldeles håbløs i længden, for ikke alene blev forsamlingshuset stående og Estrup afsat, men Venstre blev også regeringsparti ved det såkaldte ”systemskifte” i 1901.

Det var til at kende forskel på Venstre og Højre dengang, og Venstre svarede helt til sit navn og var ”venstreorienteret” – flere Venstrefolk var helt klar til at gøre oprør med Estrups diktatur.

Til en skole hørte som nævnt i gammel tid et mindre landbrug – en ”skolelod” - som en del af lønnen, og som regel også bestemmelser om, at kommunen hvert år skulle levere brændsel m.v. Det er forklaringen på, at der til skolebygningen hørte en lade, der lå bag ved skolen, langs kirkegårdsdiget, som nævnt nedrevet 1910.

Til førstelærerens løn hørte også levering af brænde fra Kalø. Det blev ved helt til Herluf Bech blev skoleinspektør, men ophørte så med den begrundelse, at der i kontrakten stod til ”førstelæreren”, så det gjaldt ikke en skoleinspektør...

1909 byggede kommunen ny skole på den nuværende beliggenhed, men tilsyneladende har man beholdt den gamle skolebygning ved Dammen. Flere kan fortælle, at der har været holdt søndagsskole i bygningen. Marie Kristiansen, der var barn omkring 1920 (født 1911) fortæller: ”Jeg gik i søndagsskole i den ene ende af den gamle skolebygning ved damfaldet. Det var en håndværker, Jørgen Jensen, og hans kone Stine, der boede i skolebygningens anden ende. Der var også missionsal i den gamle skole. Det var skomager Kroghs kone, urmager Hansen, bager Andersens svigerinde Marie Rasmussen og pastor Schous husbestyrerinde frk. Jensen, der var de ledende bag søndagsskolen”. Og hun fortæller, at søndagsskolen var populær, også blandt børn, der ikke hørte til kredsen omkring Indre Mission, der ellers stod bag søndagsskolen. Ikke mindst den årlige udflugt til Kaløskovene og juletræsfesterne med godteposer var store lyspunkter i hverdagen for børnene. Til udflugten kogte bager Andersen chokolade, det blev hældt på mælkejunger, og så gik det afsted i hestevogne til Kalø.

Indre Mission i Thorsager havde også missionsal i den gamle skole. Vilhelm Foged mener, at missionsfolkene oprindeligt, måske indtil den gamle skole blev opgivet som skole, samledes hos bager Andersen i Byenden.

Der har været pogeskole, det vil sige datidens børnehaveklasse, men privat, i den gamle skole. Herman Andersen fortæller, at han gik i pogeskolen omkring 1915: ”Vores lærerinde kaldte vi ”Bette Faster”. Hun var et godt menneske. Hun gav os en

kop kaffe med sukker i hver middag – det havde hun jo ikke behøvet. Hun havde en dårlig arm, der var smurt ind i tjære. Jeg tror ikke, hun havde nogen form for uddannelse, men hun kunne da lære os at læse og skrive”. Historien er typisk: pogeskolerne blev oftest oprettet af en ugift dame, der på grund af et eller andet handicap ikke havde udsigt hverken til uddannelse eller ægteskab. Som pogeskolelærerinde var de sikret en minimal indtægt, som børnenes forældre betalte direkte til lærerinden. Men de var ofte knagende dygtige – og sagen var naturligvis også, at hvis de ikke var det, kom der ingen indtægter. Det vides, at der også på et tidspunkt har været en pogeskole ude ved Thorsager Station.

Skolestuen var i den østre ende, beboelsen i den vestre. Der blev bygget en ny bolig til førstelæreren, mens Niels Sørensen var førstelærer, måske i 1870'erne, det er den nuværende Kirkevej 7A og 7B. Formodentlig har andenlæreren derefter haft lejligheden i den gamle skolebygning. Der var også en lejlighed på skolebygningens loft, formodentlig oprindelig for andenlæreren, den blev senere lejet ud til andre.

Det var også i den gamle skole, kommunen omkring 1928 oprettede en forskole med frk. Uhrbrand, datter af byens tidligere storkøbmand Uhrbrand, som lærerinde.

Baggrunden var, at frk. Uhrbrand på grund af sygdom (børnelammelse) havde måttet opgive at gøre sin læreruddannelse færdig, hvorfor hun helt privat havde startet en pogeskole i den gamle farvergård. Det var i 1927, Knud Mortensen husker det, for han var med på det første hold i skolen. Der var en 11-12 børn på holdet, og det blev en stor succes, først og fremmest fordi frk. Uhrbrand viste sig at være en fremragende pædagog. Året efter hyrede kommunen hende derfor som forskolelærerinde, og hun flyttede over i den gamle lærerbolig i forbindelse med den gamle skole. Her holdt hun forskole i nogle år, hvorefter kommunen opførte en ny forskole over for den nye skole oppe på Skrejrupsvej, nuværende Kløvervangen 11, og så flyttede frk. Uhrbrand med herop.

Omkring 1940 er der blevet indrettet en lejlighed i den gamle skolestue, senere manufakturhandler Anker Knudsen var første lejer. Derefter har der altså været to lejligheder i den gamle skole, dels den gamle lærerlejlighed mod vest, dels lejligheden i den gamle skolestue mod øst. Hvortil kom en lejlighed på loftet.

Den senere gartner Meldgaard har boet i den ene ende af skolen, før han slog sig på gartneri på Thorsgade – familien kom til Thorsager omkring 1930. Tidligere var der som nævnt også en lejlighed på loftet af skolen – ”mine forældre sad til leje der i nogle år”, fortæller Hans Jensen, ”og der kom min bror til verden i 1919. Han var altid stolt af at være født på et skoleloft”. Solberg har boet der med en stor

børnefamilie. Den gamle skole er også i dag delt i to lejligheder. I den ene, nr. 5A, bor Laila Dueholm, i den anden, 5B, Connie Thornbjerg

KIRKEVEJ 7A OG 7B: DEN GAMLE FØRSTELÆRERBOLIG

blev bygget til førstelærer Niels Sørensen, formodentlig i 1870'erne. Husets udseende dengang – med degnelade bagved op mod kirkegårdsdiget (nedrevet 1910) – kan ses i Niels Sørensens erindringer side 47. Senere boede Evald Smeden her, og han indrettede en lille smedje bag huset. Han blev gift med Gerda Meldgaard, der derefter overlod manufakturhandel og gartneri på Thorsgade til sine brødre Niels Peter og Gustav.

Muligvis har Evald været lejer hos kommunen, for huset har også været benyttet som kommunens lærerbolig efter at den nye skole på nuværende Kløvervangen var bygget i 1909.

Flere kan bevidne, at der er fundet skeletrester i jorden for foden af kirken, helt op til vor tid. Om der har været kirkegård her, eller om forklaringen er, at dem, der ikke kunne blive begravet i indviet jord, blev begravet her, vides ikke.

DAMGÅRDEN

Århus Stiftstidende 28. december 2008 i anledning af Minna Bachs 85-års fødselsdag: Minna stammer fra Mesballe, ophold på Ryslinge Højskole, 1945 gift med Svend Erik Bach, de var derefter bestyrerpar på en gård i Blåkær på Mols, købte derefter en ejendom i Tjerrild, her var de til de 1958 overtog Svend Eriks fødegård Damgården, hvor de boede til de for en halv snes år siden flyttede til villaen på Havrevænget. Her døde Svend Erik for få år siden. Minna var i en årrække ansat ved Adresseavisen (søster til Emmy), hvor hun klarede en stor del af bogbinderarbejdet.

2. FRA FORSAMLINGSHUSET TIL VESTERGADE

Efter at have set os omkring på området ved kirke, dam og forsamlingshus, begynder vi vores tur rundt i byen for at se på de forskellige huse og miljøer, som Thorsager kan byde på. Vi vil forsøge at se på de enkelte huse og høre om, hvem der har boet der i tidens løb, og ikke mindst vil vi interessere os for de huse, hvor der har været butikker og virksomheder, der har betydet noget for Thorsagers dagligliv og udvikling frem til det, byen er i dag. Men først lidt generelt om den gade, vi skal begynde vores vandring på:

HOVEDGADEN / THORSGADE

Thorsgade hed tidligere Hovedgaden og omfattede også Vestergade, mens stykket fra Vestergade til Ryomvej tidligere hed Mørkevej. Oprindeligt var det Hovedgaden i Byenden, altså fra nuværende Kløvervangen og ud ad Smouenvej, der fik navnet Thorsgade, da man indførte gadenavne i 1964. Senere, i 1972, da vi havde fået kommunalreformen i 1970, blev Thorsgade "forlænget", så også Hovedgaden videre ud til Ryomvej kom til at hedde Thorsgade.

Nu hedder Thorsagers hovedgade altså Thorsgade i hele sit forløb, og det er vel slet ikke så tosset et navn. Dens nuværende udformning fik den efter en omfattende vejudvidelse i 1934. Kan gaden være blevet asfalteret ved denne lejlighed, eller er det rigtigt, som nogle husker, at det først skete efter krigen? (Hovedgaden i Rønede blev asfalteret i 1924, Bygaden i Følle omkring 1932).

Byen har altid været delt i "Byenden" fra Skrejrupvej / Kløvervangen og ud mod Smouen, og "Overenden" den modsatte vej. Flere har desuden nævnt for mig, at i gammel tid var der et klart skel i Overenden ved bækken, der dengang var et temmelig uvejsomt område i vådt vejr. "Dem på den ene side af bækken havde ikke meget at gøre med dem på den anden side, og det holdt sig længe efter at byen var kloakeret, så bækken ikke mere var noget reelt skel", nævner én.

THORSGADE 28: SKIPPERGÅRDEN

Skippergården er en af de 28 gamle Thorsager-gårde. Som ejer optræder ved udskiftningen i 1793 Søren Poulsen, ved overgangen til selveje i 1856 Rasmus Andersen. 1876 blev gården købt af præstegårdsforpagter Rasmus Sørensen, der byggede nyt stuehus 1886 og derefter flyttede fra præstegården til Skippergården. Rasmus Sørensens far Søren Rasmussen havde Hovgården i fæste, og han selv var blevet præstegårdsforpagter i 1872, hvilket førte til ægteskab med Marie Nielsen, vist nok tjenestepige for præstefamilien. Hun stammede fra Møgeltønder. De nygifte boede i præstegårdens ladelænge indtil det nye stuehus var opført, i øvrigt vist nok for en arv fra Maries familie i Møgeltønder.

1915 blev gården overtaget af Rasmus Sørensens søn Peter. Peter Sørensen, der var en kendt skikkelse i byen, giftede sig i 1919 med Agnes, der var 22 år yngre end sin mand. De fik tre børn: Erik, der udvandrede til Canada, samt Ellen og Rasmus.

Ellen Sørensen, der bor i Skippergården nu, husker sin far som en streng mand, men også respekteret i byen. Han blev ofte kaldt ”Skam Peter”, fordi han sagde ”skam” i alle sammenhænge (”det ka` A skam godt huske”). Han havde for vane at køre ud til køerne i engen ved Sandballevej eller marken ude ad Skrejrupvej sidst på eftermiddagen, sætte dem fri, så de selv kunne gå til dammen for at drikke og derefter over på gården, hvor de hver fandt sin bås og stillede sig parat til malkning. Det ophørte dog, da der begyndte at være for meget biltrafik, så køerne blev forskrækkede og kom på afveje – værst den dag, de pludselig vandrede omkring på kirkegården. Så var den trafik slut.

I 1958 overtog Rasmus gården efter sin far. Han lod den gamle stråtækte stald nedrive i 1963 og byggede ny – så snedigt indrettet, at man kan køre fra Nørregade med traktor ind på loftet. I 1967 døde Peter Sørensen, og Rasmus og Ellen blev boende i stuehuset sammen med moderen, der døde i 1974. Da Rasmus blev gift med Inge, byggede de hus ved siden af gården, omme i Nørregade, adressen blev Nørregade 1A. I 1990 døde Rasmus, og hustruen bor nu alene i huset.

Rasmus’ søster Ellen blev efter moderens død boende i stuehuset til gården og bor der stadigvæk. I 1980’erne havde hun brevsamlingssted på gården, som dermed har fungeret som Thorsagers ”posthus” i en 12-årig periode, fra 1977 til 1989, hvor postbutikken flyttede til Brugsen.

Ved Rasmus’ død i 1990 overtog datteren Lene gården. En del af jorden ligger mod Skrejrup i forlængelse af sportspladsen, der er udstykket fra gården. Ca. 10 tdr. land af engen ved Sandballevej, samt en del af Medkjær, hører under gården, men er braklagt. Skoven mellem Sandballevej og Ryomvej blev i 1998 solgt til Rønde

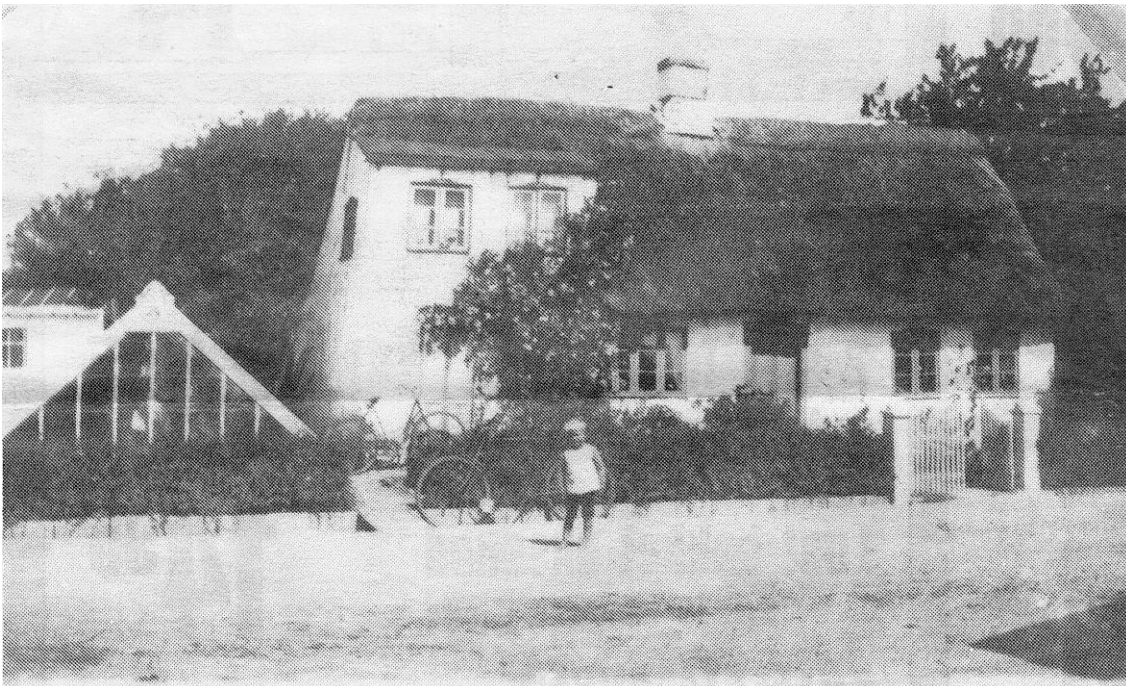
kommune, som her oprettede børnehaven ”Lille Arnold” - opkaldt efter huleboeren ”Bitte Arnold”, der boede i sandbakkerne nord for området i begyndelsen af 1900-tallet (omridset af Arnolds hule kan stadig ses i skoven nord for Ryomvej).

THORSGADE 30: PAPHUSET

På dette sted lå Bækgården før den blev udflyttet i forbindelse med udskiftningen i 1793.

På grunden er engang først i 1900-tallet opført et særpræget hus, ”Paphuset”, som var opført i to etager af hvad man måske i dag ville kalde ”genbrugsmaterialer”. Bag opførelsen stod arbejdsmand Laurs Jensen – nogle mener, at det var et par af hans sønner, der opførte huset til deres far. Det var oprindeligt et meget flot hus, hvidkalket, med lyserøde slyngroser op ad muren og et fint, hvidt stakit foran.

Efter Laurs Jensens overtog sønnen Gustav Jensen huset. Gustav var uddannet gartner og holdt også huset flot. Han havde boet oppe i kvisten hos forældrene efter at han var blevet gift. Gustav købte imidlertid huset ved Dammen, Kirkevej 2, muligvis i 1940’erne, og Pap-huset blev overtaget af en Jens, som aldrig blev kaldt andet end ”Pap-Jens”, idet huset efterhånden forfaldt og de billige byggematerialer stak frem overalt. Det var først nu, huset fik øgenavnet Pap-huset.

Paphuset omkring 1910, foran huset 10-årige Gustav Jensen.

De sidste beboere var Elna og Søren Hansen – huset faldt nærmest sammen til sidst, fortæller folk. De to blev husets sidste beboere.

Paphuset 1951, forfaldet er sat ind, i døren 16-årige Øjvind Meldgaard.

Kommunen købte i forbindelse med lokalplanen 1995 arealet, incl. en gammel garage, som Karl cykelhandler havde opført, for at kunne etablere en buslomme her lige over for forsamlingshuset. Mens man har ventet på dette projekt, har der i nogle få år været en grillkiosk på stedet – den blev dog fjernet omkring år 2000. Nu er buslommen på vej, og samtidig vil resten af arealet blive stillet til rådighed for et kommende boligprojekt på grundene nr. 32 og 34.

På hjørnet ved indkørslen til naboen, Farvergården, lå der i i 1930'erne en flot sekskantet iskiosk, med spidst tag. "Det var Gustav Jensens hustru Marie, der drev kiosken, idet Gustav og Marie boede hos hans forældre i Paphuset, indtil de kom over i huset på Kirkevej. Hun solgte "Vesterbro Is". Man kunne vælge mellem tre slags ispinde og så var der også den almindelige is til kugler. Og flødebolle kunne vi også få – en flødebolle oven på isen, det var bare guf", husker flere. Senere blev der isudsalg ved den tidligere købmand i Ommestrup, der kom til byen. Det var en mere "almindelig" firkantet trækiosk, der lå ved siden af nuværende Orla Meldgaard.

THORSGADE 32: FARVERGÅRDEN

På stedet lå indtil udskiftningen og udflytningen i 1793 Bækgården. Farvergården må være opført noget tilbagetrukket i forhold til Bækgårdens gamle bygninger, der har ligget oppe ved vejen. Bygningen er registreret opført i 1820.

Farver Schmidt må være kommet til byen omkring århundredskiftet 1900, nogle mener, han havde været ude for en fallit, hvor han kom fra, men nu var indstillet på at få noget mere ud af tilværelsen på det nye sted. Sådan beskrives det også i Egon Sørensens roman "Mulden, frøet..." Ingen har kendskab til, at der skulle have været farveri hverken før eller efter Schmidt.

Sigrid Sørensen (født 1902) fortæller, hvordan de hjemme i Klokkerholm skov havde et par får gående og på den måde holdt sig selv med uld: "Når mor havde klippet dem, blev ulden bragt ned til Farvergården i Thorsager. Her kunne vi vælge mellem to farver: sort eller grå. Vi fik så ulden tilbage i et stort bundt, som vi bagefter selv måtte vinde til garnnøgler. Det var os børn, der måtte fragte ulden i en sæk til og fra farveren, når vi gik i skole. Af garnet strikkede mor sokker, strømper, halstørklæder og trøjer – og vi piger fik tidligt lært at strikke med. Det gik en del af vinteraftenerne med".

I Ebeltoft er den gamle farvergård bevaret som museum, og her kan man komme ind og sætte sig ind i hele den proces, der foregik i en farvergård.

Den senere købmand Uhrbrand må have overtaget farvergården på et tidspunkt, måske før han blev gift med købmandsdatteren og overtog købmandsgården. Tilsyneladende har han beholdt stedet, for i begyndelsen af 1930'erne etablerede hans datter Ingrid Uhrbrand pøgeskole i bygningen. Hun flyttede, vist nok sidst i 1920'erne, da kommunen havde ansat hende som forskolelærerinde, op i den nye forskole overfor den nuværende skole på Kløvervangen.

Købmand Uhrbrand solgte farvergården til Møller Nielsen ude på Bækgård, hvorefter Møller Niensens datter og søn, Anine og Karl, flyttede derned. Karl havde cykelværksted ovre ved forsamlingshuset, og her indrettede han et lille værelse ovenpå. Han indtog sine måltider hos søsteren i farvergården. "Cykel-Karl", som han kaldtes, forblev ungkarl – og også Anine forblev ugift. Hun boede i farvergården til op i 1970'erne.

Alle er enige om, at huset blev holdt fabelagtigt godt af Anine. Det skinnede både ude og inde, gulvene var altid hvidskurede – i dag ser det lidt anderledes ud.

Farvergårdens udbygninger er for længst revet ned. Tilbage er stuehuset, der med sit bindingsværk og stråtag så idyllisk ud, indtil forfaldet satte ind. Det er da også erklæret bevaringsværdig i 1995. Ved den lejlighed fik det følgende skudsmål: ”Oprindelige proportioner og detaljer, men også mange utilpassede renoveringer”.

Bygningen ligger tilbagetrukket fra gaden og indgår således ikke særlig markant i bymiljøet.

På det seneste har huset haft forskellige ejere, senest et ejendomsselskab, der nu har indgået en aftale med Randersegnens Boligforening om at afgive grunden, for på den og nabogrunden af opføre et nyt kompleks af ti andelsboliger omkring en fælles gårdsplads.

Kommunen har købt nabogrunden Thorsgade 34 og er villig til at afgive den til det nye boligkompleks, mod at der fra farvergårdens grund afgives areal til en sti langs bækken, så der skabes adgang fra forsamlingshuset langs bækken ned til det grønne areal Enghaven. Samtidig afgiver nabogrunden sit areal i Enghaven, så der her opstår et offentligt grønt areal.

For at kunne realisere denne plan har det været nødvendigt at give tilladelse til at nedrive den gamle farvergård. Efterhånden var bygningen så forfalden, at alt andet ville være så bekosteligt, at projektet ikke ville kunne realiseres med denne ekstra udgift. Dermed må vi konstatere, at farvergårdens dage snart er talte.

THORSGADE 34: GARTNERGRUNDEN

er en af de oprindelige gårde i Thorsager. Ejer ved udskiftningen i 1793 var Jens Sørensen Groesen, ved overgangen til selveje i 1855 Niels Andersen Beck. I 1878 blev gården købt af Jacob Jørgensen på Bakkegården, der dyrkede de to gårde sammen. Omkring århundredskiftet havde Kr. Jacobsen gården, den ses endnu på billeder fra dengang som en stor firlænget bindingsværksgård med stråtag. Gården brændte i begyndelsen af 1900-tallet i en slem storm, der gjorde det umuligt at redde avlsbygningerne. Stuehuset blev dog reddet og stod alene på grunden i nogle år.

Tidligt i 1900-tallet havde gartner Hansen stedet. Formodentlig er der blevet opført en lille ejendom til erstatning for den gamle gård. Tilbage af jord var et smalt stykke jord, der strakte sig ud i Engvangen.

På dette jordstykke drev Hansen et gartneri. Gartner Hansen var sammen med skomager Krogh, der boede ligeoverfor, byens ubestridte visemagere. Hansens kone og datter var med i Frelsens Hær og formodentlig med til at trække ”hæren” til

Thorsager, hvor den i flere år holdt til i et lille hus omme ved Dammen, nabo til Damgården.

Efter Hansen blev stedet overtaget af barber Andersen, der indrettede frisørsalon i den ene ende af huset. I den anden ende indrettede konen en lille manufakturbutik, hvor hun ud over manufaktur solgte cigaretter, papir, aviser og blade – ”lidt af hvert, den tids kiosk”, som én forklarede mig. Manufakturen var mest småting, garn og sytråd o.lign., så nogle omtaler også butikken som en ”galanteri-butik”.

Senere blev huset og jorden overtaget af Gerda Meldgaard, graver Jens Senius Meldgaards datter. Jens Senius havde huset på hjørnet af rundkørslen og Stationsvej – herfra havde han også salg af blomster, især til kirkegården. Han hjalp herefter datteren med det gartneri, der hørte til huset, det samme gjorde hendes to brødre Niels Peter og Gustav. Selv tog hun sig af manufakturhandlen. Gustav hjalp også faderen en del oppe på kirkegården.

Da Gerda giftede sig med Evald Smeden omme ved Dammen, overlod hun manufaktur og gartneri til sine to brødre. Gustav var ungtkarl, Niels Peter var gift med Marie fra Hedeskov, der herefter passede manufakturhandlen.

Stedet er almindeligt kendt som ”gartnergrunden”. Det store smalle areal ned mod Enghaven passede fortrinligt til gartneri. En overgang havde Niels Peter Meldgaard et stort drivhus på grunden. Muligvis har Gustav Jensen ovre fra Paphuset også haft et drivhus på stedet – han deltog i hvert fald en del i gartneriet.

Jens Senius´ datter Elly Meldgaard – Gerdas søster - bor endnu ovenpå i huset ude ved rundkørslen.

Gartnergrunden blev omkring år 2000 købt af Rønde kommune, dels for at skille den nederste del af grunden fra i overensstemmelse med 1995-lokalplanen, der forudså et offentligt grønt areal hernede i Enghaven, dels for at skabe byfornyelse på den meget centralt beliggende grund. Enghave-arealet er nu skilt fra, og der er skaffet stiadgang herved langs bækken på nabogrunden. Herefter sælges gartnergrunden til Randersegnens Boligforening, der vil opføre ti andelsboliger dels her, dels på nabogrunden nr. 32 og resterne fra nr. 30 (når buslommen er etableret her).

Efterskrift 2008: Randersegnens andelsboliger opført 2006, boliger på 82 m². Meget populære.

THORSGADE 36

er opført i 1940 i den såkaldte ”Bedre Byggeskik”-tradition. Samme stil er de næste to huse, nr. 40 og 42, opført i. Det er en stil, der blev skabt af nogle idealistiske arkitekter i 1920’erne, da de ønskede at gøre op med den rodede og for dem at se rent ud sagt grimme arkitektur, der bredte sig i alle de nye stationsbyer. For at fremelske bedre æstetisk sans og bedre arkitektur i de nye byer, stillede de tegninger med velproportionerede huse til rådighed for interesserede. Stilen bredte sig i løbet af 1920’erne og 30’erne, dels ved almindelig ”spredning”, dels ved at folk direkte rekvirerede tegninger fra arkitekterne i København. Stilen ses rigtig mange steder på Rønneegnen, også i vore allermindste landsbyer.

De tre huse her ved siden af hinanden er opført i perioden 1927-1940, en periode, hvor det var blevet almindeligt, at ældre gårdmandspar i stedet for at komme på aftægt ved næste generation på gårdene, selv fik bygget sig et hus i den nærmest liggende landsby. Formodentlig er det de fleste af de huse, der er opført i Thorsager i perioden 1920-1940, der er opført som ”aftægtshuse”. Det er netop ofte gedigne og gode huse, da gårdmændene jo var landsbyens mest velstillede borgere - ikke mindst lige efter at have afhændet gården.

Nr. 36 blev bygget til aftægt for Karoline Jensen, manufakturhandler Jens Jensens mor ude fra Dalgården. Senere boede et ægtepar Andersen der – han havde været portør på Thorsager Station, de var flyttet til Langå, men kom tilbage til Thorsager som pensionerede. Hun stammede fra Beisgården. Efter dem har flere forskellige boet i huset.

THORSGADE 38

eksisterer ikke, idet det formodentlig er Thistedes gamle gartnerjord, hvor man en overgang har regnet med, at der kunne opføres en ny bolig. Det fortælles, at der sidst i 1930’erne var planer om, at dette stykke jord sammen med hele Enghaven skulle være sportsplads

THORSGADE 40

opført 1939 i ”Bedre Byggeskik”. Det blev opført som aftægtshus til to søstre, Katrine og Signe Poulsen, der kom fra Fårup. De havde boet i et lille hus der, men arvede nogle penge fra Amerika og fik derefter huset i Thorsager opført.

Katrine var plaget af gigt og sad i kørestol. Derfor blev karnappen bygget, så hun lettere kunne følge med i, hvad der foregik på gaden. På trods af gigten lavede Katrine en meget flot alterdug til kirken.

Efter søstrenes død købte Vilhelm Schmidt huset, efter ham hans søn Bent Schmidt. Vilhelm var tidligere kontrolassistent ude på Mols, men havde i nogle år boet i vognmand Anton Grosens ejendom på nuværende Kløvervangen. Bent var ejendomsmægler og i mange år formand for Thorsager Brugsforening i 1980'erne. Han er nu pensionist og bor på Havrevænget 10. Beboere i huset i dag er B. og S. Cherahy.

THORSGADE 42

er opført 1927 i "Bedre Byggeskik". Det er opført som aftægtshus for Maren Hald og almindeligt kendt som "Maren Halds hus". Maren Hald var mor til Jens Hald i Smouen, til Post Hansens kone Katrine og til Villads Sørensens kone Jane.

Efter Maren Hald skulle Marie Lange, Karl Langes kone, have været på aftægt i huset, men døde vist nok før hun nåede at flytte derned. Det var derefter en tid forpagterbolig for præstegården, før den nye forpagterbolig blev bygget – Jens Laurits Sørensen boede der, indtil han flyttede ind i den nye forpagterbolig. Også barber Poul Christiansen har boet i huset, vist i 1960'erne. Langerne beholdt huset efter Maries død, så det har været lejet ud i nogle år derefter.

Sigrid Sørensen fra Klokkerholm, hvis erindringer kan læses i Folk og Liv 11, købte huset af Lange'erne og boede i det i mange år, indtil sin død for nogle få år siden. I dag bebos huset af K. Posch.

Som nævnt byggedes der en del "aftægtshuse" i Thorsager i 1920'erne og 30'erne. Den næste bølge af nybyggerier kom i 1950'erne og 60'erne og var ofte udtryk for en udtynding i den bestående boligmasse. Folk boede utrolig tæt, især landarbejderne og de små håndværkere har haft så lidt plads omkring sig, at vi i dag knap kan forestille os det. Og ofte med en større børneflokk på de få kvadratmetre. Med den lidt større velstand i 1950'erne og 60'erne blev det muligt at lægge nogle af de små lejligheder i de mange dobbelthuse sammen og bygge nyt i stedet. Albrechtsen husker: "Vi talte så meget om alt det byggeri, der var i byen, men det undrede mig, at Brugsens omsætning ikke steg tilsvarende. Men når vi begyndte at se konkret på, hvem der flyttede ind i de mange nye huse, så gik det op for os, at det var folk, der før også havde boet i byen, blot under mere trange forhold. Det store rykind af tilflyttere udefra skal vi op i 1970'erne for at opleve – da kom de nye udstykninger i Kløvervangen, Havrevænget, Trimmelbakken etc. til, og siden har der jo til stadighed været en solid tilflytning af familier udefra, på det sidste måske især fra Århus".

En helt anden historie er Thorsager-slægternes indgiften sig i hinanden. Tre familier går igen i mange sammenhænge: Mortensen, Lange og (Holst) Pedersen, senere

kommer så Hald-familien til. Især Mortensen- og Lange-familien er giftet meget ind i hinanden. Erik Holst Pedersen var gift med Gunhild Lange, Søren Lange var gift med Rigmor Mortensen etc. etc.

Oktober 2011 er huset til salg for 1,9 mill. kr. 7 rum, 5 værelser, grund 1022 m², bolig 155 m².

THORSGADE 44

er bygget som aftægts hus af Erik Holsts far Christen Pedersen, da Erik overtog Bakkegården. I dag S. og J. Jensen.

THORSGADE 46: ANDELSKASSEN

Andelskassens historie kan læses i Folk og Liv 4. Andelskassen kom til Thorsager i 1918 og blev stiftet af den kreds af andelsbønder, der i forvejen samarbejdede i andelsmejeriet og brugsforeningen. Navne som P. Holst Andersen, Tronholmgård, Anton Hald, Skrejrup, Søren Rasmussen, Faarup, Rasmus Andersen, Smouen, Niels Møller, Skrejrup, P. C. Holst, Thorsager, Peder Nyskov, Thorsager, Martin Nielsen, Thorsager, samt uddeler Skaarup og smed Schøler går igen alle tre steder.

Ikke underligt havde Andelskassen da også først lokaler i brugsforeningen og senere i forsamlingshuset. Der var åbent to eftermiddage om ugen. Formand og bestyrer af Andelskassen var i mange år Sigvald Bach fra Damgården, fra 1960 hans søn Svend Erik Bach, der også havde overtaget Damgården.

1966 tog man det store spring og købte grunden, hvor der tidligere havde ligget et hus, hvor skrædder Poul Bach havde haft butik. I 1966 ejedes grunden af hans søn, landpost Carl Bach.

Den nye Andelskasse blev stærkt udvidet i 1979 og flere gange siden. Svend Erik Bach fik titel af direktør. Han fratrådte som sådan i 1988. I dag er Evarð Bruun formand for Andelskassen og Svend Christensen direktør. Omkring år 2000 oprettedes der en afdeling af Thorsager Andelskasse i den gamle sparekassebygning i Tirstrup, hvor Holger Degn, Feldballe, blev bestyrer. I 2005 fusionerede begge afdelinger med Andelskassen i Hammershøj.

THORSGADE 48: KØBMANDSGÅRDEN

Købmandsgårdens historie kan læses i Folk og Liv 5, hvor Vilhelm Foged, der havde butikken fra 1929 til 1970, fortæller dens historie.

På grunden lå tidligere Vorkærgård, der imidlertid blev flyttet ud på marken efter en brand i 1868. Kroejer Jørgensen overfor købte så grunden og begyndte at drive købmandsforretning herfra. Han blev snart en af byens ”store” mænd.

Efter hans død i 1901 overtog købmand Uhrbrand købmandsgården. Han var oprindelig ansat på stedet, men gik hen og ”scorede” købmandens datter – hans position i byen blev ikke mindre end svigerfaderens. Han var med i sognerådet, var sognefoged, og i det hele taget med, når der skulle træffes afgørende beslutninger i byen.

Købmand Uhrbrands butik ca. 1913

En streg i regningen var det nok, at andelsbønderne i Thorsager var utilfredse med købmandens priser og derfor i 1904 oprettede Thorsager Brugsforening, hvor denne kreds af velstillede bønder derefter lagde deres handel.

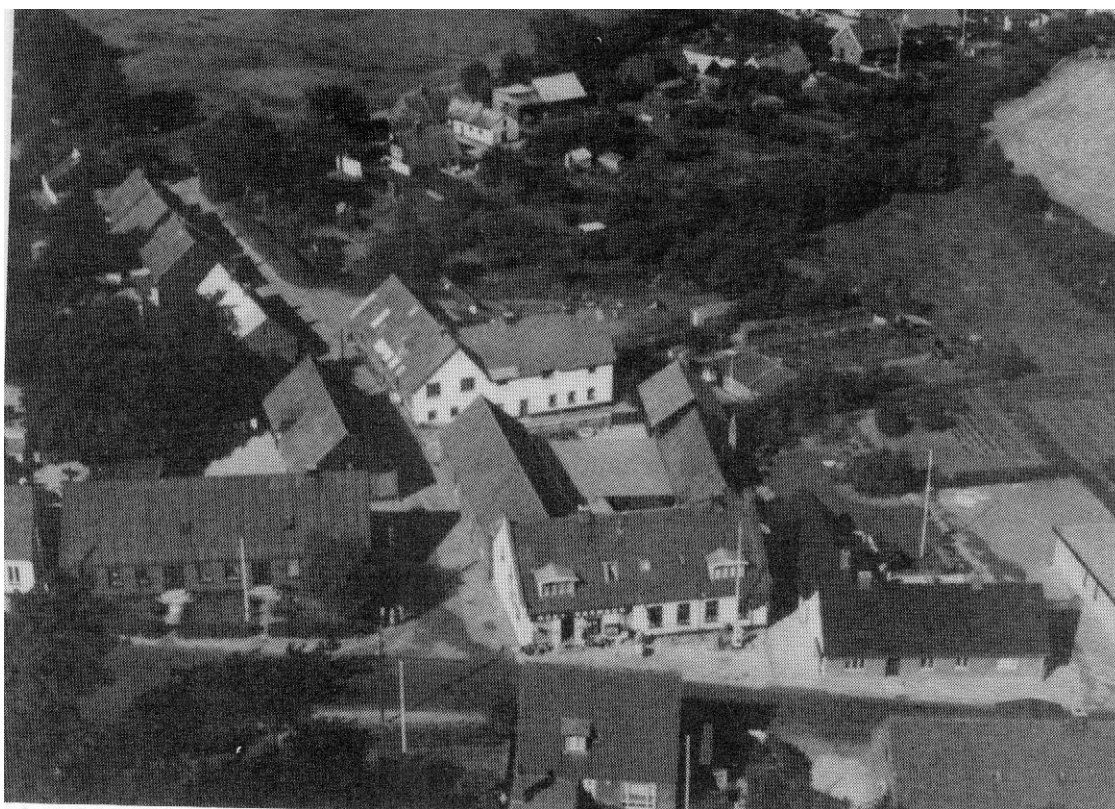
1923 blev købmandsgården overtaget af Bendix Poulsen, derefter Elbæk Sørensen, og så i 1929 Vilhelm Foged. Han var der til 1969, hvor han afhændede til sin tidligere kommis, Bent Enemark.

Der var tre købmænd og en Brugs i Thorsager indtil 1960'erne. Fogeds købmandsgård var ubestridt den største købmand, også selv om den efterhånden

udviklede sig fra stor købmandsgård til mere almindelig købmandsbutik. Men der var stadig både tømmer og grovfoder at få.

Omme i Vestergade var der så Ernst Pedersen, ved siden af bager Hansen. Ernsts butik var begyndt på den anden side af gaden, i den nuværende Bodega.

Nede i Byenden, over for mejeriet, var der købmand Hansen, almindeligt kaldet "spækhøkeren" eller "høker-Hansen". "Høker" var den almindelige betegnelse for en mindre købmandsbutik.

Købmandsgården med omgivelser 1973. Motormøllen bag købmandsbygningerne.

Enemark drev butikken indtil 1992, hvor konkurrencen fra Brugsen og de mange storcentre ved byerne og discountbutikkerne i omegnen blev for hård. Enemark opgav butikken og overlod markedet til Brugsen. Dog var der i et par år discountbutik, "9-19", i lokalerne, men det holdt ikke i længden. Derefter blev der indrettet lejligheder.

På det seneste er den gamle købmandsgård købt af Røndeegnens Boligselskab, der dels her, og dels på den gamle krogrund overfor, opfører 14 nye almene lejeboliger. Alt tyder på, at det sammen med det nye andelsprojekt på farvergården og gartnergrunden vil give Thorsager bymidte et kendeligt ansigtsløft.

MELLEM FORSAMLINGSHUS OG PRÆSTEGÅRD

Vi bevæger os over på den anden side af gaden og begynder igen nede ved forsamlingshuset. På det sted, hvor der nu er parkeringsplads mellem forsamlingshuset og præstegården, lå tidligere byens sprøjtehus og senere Karl Nielsens cykelværksted, samt præstegårdens mødding.

Byens brandsprøjte var efter sigende kuglerund, og med to store håndtag, hvor der skulle to mand i hver for at trække sprøjten.

Sidst i 1930'erne, hvor denne form for brandslukning var opgivet til fordel for mere moderne brandvæsen med biler, byggede Karl Nielsen et cykelværksted på stedet, hvor sprøjtehuset havde stået. Efter sigende gjorde han det bare, uden at spørge hverken forsamlingshus eller sogneråd eller myndigheder. Og ingen påtalte det tilsyneladende. "Også naboerne omkring dammen har umærkeligt "erobret" meter for meter af byjorden omkring dammen, uden at nogen har påtalt det", påstås det.

"Cykel-Karl", som han almindeligt kaldtes, havde indrettet et værelse til sig selv oven på cykelværkstedet. Kosten fik han hos søsteren Anine, der boede i den gamle farvergård overfor. "Når de ikke var uenige om et eller andet", som nogen tilføjer. "Cykel-Karl" reparerede cykler, når han ikke sov eller spiste", siges det, andet foretog han sig ikke.

Karl havde værksted der til måske helt op i 1980'erne. Derefter lå huset ubenyttet hen i nogle år. Det blev revet ned i forbindelse med restaureringen af præstegårdsladen ved siden af, og der blev indrettet P-plads på stedet.

Længere tilbage, på vej ind til Damgården og nabo til den, lå tidligere et lille hus, som Frelsens Hær ejede. Her havde "Hæren" sal, men den var ikke større end et køkken. Frelsens Hær stod stærkt i Thorsager i 1920'erne, og alle, der var børn dengang, husker endnu næsten med tårer i øjnene de fabelagtige "koncerter", Hæren af og til gav uden for forsamlingshuset. I en tid uden radio og grammofon var det mageløst. Sammen med koncerterne var der "bazar" med indsamling til Hærens arbejde, og man kunne købe lodder i en tombola, også noget byens børn så frem til.

Årsagen til Frelsens Hærs position i Thorsager kendes ikke. Måske skyldes det, at gartner Hansens kone Petrea og datter Marie var blevet hvervet til den? I det lille hus boede en lille ældre kone, der stillede huset til rådighed for hæren – eller måske havde hun testamenteret huset til Frelsens Hær?

På et tidspunkt boede Mine og Gotfred i huset, men siden er det brændt. Det skete i julen 1968, husker flere, for det var mens der var juletræsfest i forsamlingshuset. Derefter købte kommunen huset, fordi der var planer om en gennemgående vej her op til det kommende Trimmelbakken-kvarter – en plan, der senere er opgivet.

Tæt på stedet for det lille frelserhus står i dag et hus, Damfaldet 1, hvor Gerd og Erik Jensen bor.

Huset står på gammel præstegårdsjord. Jorden blev bortforpagtet midt i 1800-tallet, og en af lejerne opførte huset på den i 1850. Lejeren Niels Jørgensen købte så grund og hus i 1865.

Her boede i sin tid vejmand Kristian M. Jensen. Han havde tidligere boet i ”den røde ende” af den gamle skole (den østre ende ind mod det røde bindingsværkshus). Før ham har Kaj Stær Andersens forældre boet der. Også den tidligere gårdejer Kr. Jacobsen fra gården på Thorsgade 34 har boet i huset på et tidspunkt før vejmanden kom dertil.

Længere henne, bag Dammen, ligger Damgården, der er en af Thorsagers oprindelige 28 gårde. Nabo til den, syd for, lå Nyskov, men den blev udflyttet ved udskiftningen i 1793.

Fæster i Damgård var ved udskiftningen Søren Pedersen. Første selvejer blev Morten Knudsen i 1871. 1913 overtog Anton Karl P. Præst gården, 1917 Sigvald Bach, der var søn af Thorsagers skrædder Poul Bach, der havde skrædderi i et langt bindingsværkshus, der lå ca. hvor nu Andelskassen er. Hustruen Augusta var datter af Maren og Rasmus Feldballe i Rågholm. Sigvald Bach var medlem af sognerådet og bestyrer af Andelskassen i Thorsager.

1948 (”De store Gårde, Randers Amt”) opgives gårdens stuehus at være 150 år gammelt, ko- og hestestald fra 1904, lade fra 1932. Jordtilligende 33 tdr. land, hvoraf 30 tdr. land ager og 3 tdr. land eng. Besætning 12 køer, 4 heste.

1958 overtog sønnen Svend Erik Bach og Minna gården. De var blevet gift i 1945 og havde siden da drevet et mindre landbrug i Tjerrild. Svend Erik hjalp også faderen i Andelskassen og overtog fra 1960 hans job som bestyrer, senere direktør. Han var en tid medlem af menighedsrådet.

I 1988 fratrådte Svend Erik Bach direktørjobbet i Andelskassen, og begyndte afviklingen af gården ved at sælge de fleste af de 33 tdr. land fra. Omkring 2001

solgte de Damgården og flyttede op på Havrevænget. Gården, der nu er ren beboelse, blev overtaget af K. og H. Eriksen.

THORSGADE 29: PRÆSTEGÅRDEN

Præstegårdens historie er beskrevet af Marinus Sørensen i hans bog om præstegårdens historie, udgivet op til Thorsager kirkes 800-års jubilæum i år 2000.

Præstegården er muligvis oprindelig en gammel kongsgård – det er i hvert fald Anne Margrethe Paludans teori, og den synes meget velunderbygget.

Præstegården forblev sammen med degnelodden direkte under kronen, da de øvrige 28 gårde blev afhændet sammen med Kalø Gods i 1690. Alle de 28 gårde var fæstegårde under Kalø indtil de gradvist blev købt fri til selveje i perioden ca. 1850 – ca. 1880.

Præstegårdens særstatus ses også ved, at den var ca. dobbelt så stor som de øvrige gårde, ca. ti tønder hartkorn mod de andres godt fem. Frasalg af jord begyndte dog allerede i 1800-tallet. 1911 (Danske Gaarde II) opgives gården at have 74 tdr. land, hvoraf 55 tdr. land ager og 12 tdr. land eng. Besætningen er på 14 malkekøer og 4 heste. Hovedbygningen opgives opført i grundmur med stråtag, avlsbygningerne er 3 sammenbyggede længer i bindingsværk, undtagen kostalden, der er grundmuret. Vest for hovedbygningen ligger i 1911 en kapellanbolig, grundmuret, men stråtag.

Præstegården med omgivelser ca. 1950.

Præstegårdens jord lå fra byen ud ad Mørkevej. Det er nok forklaringen på, at ejerne af Bakkegården fra 1892 var forpagtere af præstegården i tre generationer – præstegårdsjorden lå simpelt hen perfekt i forhold til Bakkegårdens bygninger. En enkelt præst, pastor Engel Jensen, foretrak dog selv at drive landbruget, det var fra 1928 til 1944, men derefter var driften igen forpagtet ud: til Erik Holst Pedersen 1944-52, til Jens Laurits Sørensen 1952-76 og til Gunnar Holst Pedersen fra 1976. Sidstnævnte forpagtede kun jorden, så præstegårdens bygninger ikke mere benyttedes – det er så forklaringen på, at laden ud mod vejen kunne restaureres i 1980'erne og indrettes til sognegård.

Præstegårdens lade blev restaureret i 1980'erne og er nu en pryd for byen og et af de mest karakteristiske bygninger – et eksempel på, hvordan alle de 28 Thorsager-gårde har set ud engang, firlænget og med port ud mod gaden. Og så tjener den det meget praktiske formål at fungere som menighedens sognegård.

Præstegården har traditionelt været forpagtet ud. Forpagternes historie er også velbeskrevet af Marinus Sørensen, og den vil derfor kun blive kort omtalt under næste adresse, der er boligen opført til præstegårdsforpagteren.

THORSGADE 31: PRÆSTEGÅRDSFORPAGTEREN

Huset er opført i 1950'erne som bolig for præstegårdsforpagteren. Den ligger på dele af den jord, som Tinghøj lå på før udflytningen i 1793. Også dens historie er beskrevet af Marinus Sørensen. Den blev bygget omkring 1960, hvor forpagter Jens Laurits Sørensen flyttede ind og boede der til sin død i 1975. Fra 1976 til 1984 var huset lejet af Lene og Torben Meldgaard, derefter Erik Sørensen til 1993, derefter Marianne Storgaard.

THORSGADE 33: FRU THISTEDS GARTNERI

Fru Thistedes hus ligger, lige som præstegårdsforpagterboligen, hvor Tinghøj lå før udflytningen i 1793. Jorden blev efter udflytningen erhvervet af præstegården. Omkring århundredskiftet boede præstegårdsforpagteren Chr. Pedersen i huset, indtil han i 1906 købte Bakkegården.

Grethe Thisted arvede huset fra en faster og købte eller lejede jorden overfor ned mod Enghaven af præstegården, sidst i 1930'erne.

Grethe og Thomas Thisted havde boet i huset på hjørnet af rundkørslen og Vestergade. Thomas Thisted kørte taxa en overgang og var en fremragende

violinspiller, og tog meget rundt og spillede sammen med manufakturhandler Jens Jensen, der var trommeslager – de fleste husker ham som ”Tromm`-Jens”.

Thomas Thisted oplærte flere Thorsager-borgere i violinspillets ædle kunst. Det gjaldt bl.a. skovfoged Niels Lunds søn Gunnar Lund fra Klokkeholm. Hans egen søn Poul Thisted blev også en habil violinspiller, men flyttede til København. Thomas Thisted døde i en ret ung alder i 1939 – der er lidt uenighed om, hvorvidt han var med til at oprette gartneriet, eller det var noget Grethe Thisted selv fandt på for at skaffe sig et udkomme efter hans død.

Fru Thistedes gartneri blev en meget respekteret virksomhed. Hun solgte mest direkte fra gartneriet på jordstriben ned med Enghaven, nabo til gartner Meldgaard. Der hørte ikke meget jord til hendes eget hus. Hun havde gartneriet i mange år, måske op i 1970´erne. Efter hende har der været almindelig beboelse i huset.

Note 8. marts 2017: huset til salg for 850.000 kr. Bolig 176 m², førstesalen på 70 m² er udlejet, garage 47 m². Grund 532 m². som opførelsesår opgives 1864.

Thorsgade 33, fra salgsannonce i Adresseavisen 7. marts 2017. I baggrunden, i røde sten med gavlen mod vejen, præstegårdsforpagterens hus.

THORSGADE 35: SKOMAGEREN

Skomager Krogh var en meget kendt og skattet skikkelse i byen. Han har tilsyneladende haft huset fra helt tilbage omkring århundredskiftet 1900.

Skomageren var en livlig deltager i livet i byen, og var ikke mindst kendt som en gudbenådet visedigter – se. f.eks. visen om det våde Thorsager under afsnittet om

Dammen og forsamlingshuset. ”En rigtig lun fyr”, får Krogh som skudsmål af dem, der kan huske ham.

Krogh var også ivrig jæger og havde vist jagtretten i plantagen ude omkring den nuværende Stationsvej. Han var en god skomager, og som vanligt dengang bestod jobbet mest af at reparere sko. Salg af nye sko eksisterede næsten ikke. De fleste klarede sig med træsko fra træskomanden og hjemmelavede kludesko.

Krogh døde omkring 1940, hvorefter skomagerbutikken overgik til en skomager fra Århus, men han rejste snart igen: ”Skoene blev altid væk for ham”, fortæller en ældre Thorsager-borger, ”så til sidst turde ingen indlevere dem til ham”. Derefter overtog Niels Jensen fra Rostved hus og skomagerforretning (han var Børge Murerens kones far). Skomager Jensen ophørte med værkstedet sidst i 1960’erne og boede derefter længe i huset som pensionist. I dag bor en søn der.

THORSGADE 37: MANUFAKTURHANDLEN

Den først kendte manufakturhandler i huset er fru Lauridsen, der huskes som en ældre dame, der derfor ofte fik hjælp af forskellige andre damer i Thorsager. F.eks. af Fiskers kone – Fiskers havde oprindeligt haft en ejendom ude i Tjerrild, flyttede derfra ud til stationen ved siden af Lundahl Christensen.

Bente Svenningsen fortæller: ”Vi boede der, da jeg blev født i 1934. Det var samme dag som branden i Byenden, så nogle dernede fra, der var blevet hjemløse, flyttede op til os og kunne så passe mor i barselsengen. Vi var fire familier i huset, to ovenpå og to nedenunder. Den ene lejlighed ovenpå beboedes af Poul Christensens (Skovvang) gamle far og hans husbestyrerinde. Han spiste snus og havde spytbakke – helt almindeligt dengang – og drak kaffepuncher – lige så almindeligt. Nedenunder havde far (Anker Knudsen) forpagtet fru Lauridsens manufakturforretning, men fru Lauridsen boede der stadig selv og havde de to stuer ud mod vejen”.

Efter fru Lauridsen købte Anker Knudsen huset med manufakturforretningen. Han flyttede dog ikke så længe efter fra byen, men vendte tilbage og etablerede sig med en ny manufakturforretning i Vestergade.

Efter Anker Knudsen købte Jens Jensen hus og forretning - han var lige blevet gift med Frida. Jens Jensens forældre havde Dalgården. Faderen var Magnus Jensen. Det var mest Frida, der passede butikken.. Butikken ophørte i 1960’erne.

Jens Jensen hed i folkemunde aldrig andet end ”Tromm` Jens”. Han var nemlig musiker og spillede på tromme, men i øvrigt beherskede han stort set alle

instrumenter. Han tog meget ud sammen med Thomas Thisted, der spillede violin. Den dag den store brand i Byenden opstod i 1934, gik Tromm` Jens gennem byen og blæste i sin trækbasun for at advare om branden og kalde folk sammen til brandslukning, husker Ellen Sørensen i Skippergården.

Men Jens kunne mere end det. Hver sommer lejede han et stykke tørvejord og lavede tørv, både et stykke ude mod Ellev Enge og et stykke ude mod stationen. Han havde en gammel lastbil, der ikke havde rat, men en ”styrepind”, til at køre dynd. Muligvis var han i kompagniskab med købmand Vilhelm Foged om tørveproduktionen eller dele af den.

Ude mod stationen dyrkede Jens asparges i stor stil, og han havde også en båd liggende i en af søerne ude ved Tronholm. Her fiskede han fra. Båden var utæt, så ”vi skulle altid huske at have en konservesdåse eller lignende med, når vi var med Jens ude at fiske, for en af os skulle koncentrere sig om at ”pumpe” for at holde fartøjet flydende”, husker Kent Sauer Christensen.

Ind imellem lavede Jens dritler nede på mejeriet. Kent Sauer fremviser med stolthed en af Tromm` Jens` fine dritler, der er bevaret hos ham i huset på Hjelmagervej i Løgten.

THORSGADE 39: GYDEGÅRD

er en af de oprindelige 28 gårde og hører til den halvdel, der blev liggende i landsbyen, også efter udskiftningen i 1793. Fæster dengang: Hans Poulsen, ejer ved overgangen til selveje 1871: Jens Peter Sørensen, senere Rasmus Mortensen og derefter hans enke Margrethe. Da deres søn Meinert Mortensen blev gift fik de unge sandmarken til gården og det blev til Rugdalsgård. Da datteren Agnes senere blev gift med Johs. Kjeldsen, blev det dem, der kom til at overtage Gydegården, det har været omkring 1915-16. Agnes og Johs. Kjeldsens datter Grethe blev gift med Harald Pedersen på Hedeskovgård – og samme Grethe Pedersen er såmænd en af de vigtige ”informanter” til dette skrift.

”Der var masser af børn i alle de tre gårde ”bag” byen i min barndom”, husker Grethe Pedersen, ”så vi færdedes i det daglige efter behag mellem Damgård, Gydegård og Bakkegården. Alle tre gårde havde dengang store, flotte bindingsværksstuehuse”.

1957 overtog sønnen Rasmus Kjeldsen Gydegård. Han var i 1946 blevet gift med Karen Marie Kvist Kjeldsen, der var vokset op i Pindstrup og Hedeskov, og som i øvrigt var bedst kendt som ”Sysse”. Parret havde drevet en ejendom i Tjerrild, indtil

de overtog Rasmus Kjeldsens fødegård. De interesserede sig begge for hesteopdræt og åbnede i 1970'erne rideskole med op til 30 heste på gården.

Karen Marie og Rasmus Kjeldsen solgte i 1989 Gydegård til Hans Kofoed, der derefter sammen med hustruen Irene Sørensen drev Thorsager Rideskole fra gården i mange år. Selv flyttede Karen Marie og Rasmus til et hus, de lod bygge på en grund, der var udstykket fra Gydegård. Her døde Rasmus Kjeldsen i 1996, Karen Marie i 2008¹.

THORSGADE 41: MISSIONSHUSET

er det lille hvide hus i gyden om mod Gydegård. Her boede i de første årtier af 1900-tallet Stine, ofte kaldt ”Stine-pigen”, der opretholdt livet ved at sy for folk og ved lidt godgørelse især fra Gydegården ind imellem. Hun var ugift, og hendes rigtige navn var Birthe Kirstine Jensen. Hun testamenterede sit hus til Indre Mission, hvilket gav anledning til en strid mellem den lokale Indre Mission og det landsdækkende I. M., idet sidstnævnte mente, huset skulle sælges og renterne af kapitalen gå til missionsarbejdet i Thorsager, mens missionsfolkene i Thorsager mente, at Stine havde ønsket, at huset skulle overgå til Indre Mission i Thorsager. En stædig indsats af pastor Engel Jensen sikrede huset for den lokale Indre Mission, så det herefter blev Thorsagers første og sidste missionshus – det må have været en af landets mindste.

Med husets overgang til missionshus fulgte en deklaration om, at der aldrig i fremtiden måtte nydes spiritus i huset – en deklaration, der formodentlig stadig gælder.

Indre Mission i Thorsager havde tidligere haft missionsal i den ene ende af den gamle skole nede ved Dammen.

Stine var død i 1941, og i 1944 tog I. M. i Thorsager huset i besiddelse. Hele stueplanet var indrettet til missionsal, men det var også alt i alt kun 56 m². Der var et lille køkken og et værelse ovenpå, og brændselsrum og W. C. i udhuset.

Aktiviteterne i huset ophørte i 1966, og efter at have ligget tomt nogle år blev det solgt til beboelse i 1973. Formand for Indre Mission i Thorsager var på dette tidspunkt fhv. købmand Vilhelm Foged.

¹ Nekrolog over Karen Marie Kvist Kjeldsen i Århus Stiftstidende 21. april 2008

THORSGADE 43: POST HANSENS HUS

Huset blev oprindelig opført i 1896 som aftægtshus for tidligere købmand Jørgensen og hustru. De ville gerne bo tættest muligt på den gamle købmandsgård, som deres datter og svigersøn købmand Uhrbrand havde overtaget. Det tidligere hus på grunden, der var præstegårdsjord, havde i en periode huset præstegårdsforpagteren Chr. Pedersens privatmejeri. Det blev ragt ned, og det nuværende pæne hus opført i stedet.

Efter den gamle købmand Jørgensens død i 1901 boede enken i mange år alene i huset.

Huset er erklæret bevaringsværdigt med henvisning til, at det er et tidstypisk ”stationsby-hus” og at det er velbevaret med fine detaljer og en vigtig del af miljøet omkring Thorsgade.

Efter Uhrbrand blev huset overtaget af Post Hansen, der var en meget populær skikkelse i Thorsager. Han gik post fra omkring 1920 til op i 1960’erne. Han talte et meget omhyggeligt og korrekt sprog, og var en gudbenådet taler ved højtidelige eller festlige lejligheder. Og så var han musiker, og en af byens dygtigste. Det var jo før radio og grammofon, så enhver landsby havde et hold musikere – på især violin eller harmonika – der kunne spille til bal eller andre festlige lejligheder.

Post Hansen var søn af Thorsagers træskomager i Vestergade. Han havde en bror i Århus, hvis datter blev den berømte operasangerinde Ellen Vinther. ”Jeg var af og til børnepasser hos Post Hansen”, husker Grethe Petersen, ”og min frygt var, når broderens børn var på besøg, for især Ellen var temmelig uregerlig at have med at gøre...” Men de musiske evner i familien har der åbenbart ikke været noget i vejen med.

Efter Post Hansens død overtog Inge og Peder Svendsen huset i 1980. De har værnet om huset både ind- og udvendigt. Det er indrettet som i Katrine og Post Hansens tid med tre stuer og to sæt dobbelte glasdøre imellem, stuklofter, og vægge inddelt i tofarvede felter. ”Det mest spændende interiør i Thorsager”, har nogle vurderet. Peder Svendsen bor efter Inges død alene i huset, han er adm. leder af børneteateret Filuren i Århus.

THORSGADE 45: SMEDEN

Huset er Frants Smedens hus. Han havde muligvis smedje her, da hans oprindelige smedje ovre bag centralen i Lille Randers blev solgt – der er dog nogen uenighed om dette. Derimod er det sikkert, at snedker Nielsen havde værksted her, i det der senere blev smedens garage, før han kom om i Lille Randers.

Maler Laiers bedsteforældre Marie og Chr. Rygaard har også boet i huset.

THORSGADE 47: BAKKEGÅRDEN

Bakkegården er en af Thorsagers oprindelige gårde, kendt som den mangeårige sognerådsformand og borgmester Erik Holst Pedersens gård.

Fæster ved udskiftningen 1793 Anders Jensen. Gården lå dengang længere ned mod byen, men efter en brand i 1820 flyttedes den til nuværende beliggenhed. Ved overgangen til selveje 1855 var Rasmus Andersen fæster, efter ham svigersønnen Jacob Jørgensen Just, efter ham sønnen Jørgen Jacobsen Just, der 1905 solgte til Knud Jensen Just. Chr. Pedersen købte gården i 1906. Han var oprindelig kommet til Thorsager som mejerist og overtog det private fællesmejeri i byen formodentlig i 1880'erne, blev bestyrer af andelsmejeriet, da det oprettedes i 1893, og var fra 1892 forpagter af præstegården. Hans søn Peder Chr. Pedersen overtog Bakkegård i 1923 (ifølge "Større danske gårde" dog 1918).

Han giftede sig med Ane Kirstine Holst, hvorved Holst-navnet kom ind i familien – sønnen Erik Holst Pedersen overtog gården i 1961. Hun var datter af Kristiane og P. Holst Andersen på Tronholmgård. Peder Chr. Pedersen var sognefoged fra 1940 og var vurderingsmand for kreditforeningen.

Erik Holst var sognerådsformand i Thorsager-Bregnet sogneråd og blev Rønne kommunes første borgmester (Venstre) efter Rønne kommunes dannelse efter kommunalreformen i 1970 – han havde borgmesterposten gennem tre perioder til 1982. Han døde for et par år siden.

Gården opgives i 1911 (Danske Gaarde II) at have 40 tdr. land, hvoraf 34 tdr. land ager og 5 tdr. land eng. Besætning 12 malkekøer og 2 heste. "Den kønne, gamle hovedbygning er opført i bindingsværk med stråtag ligesom de tre sammenbyggede avlslænger. Vest for gården ligger en stublade, der benyttes til materialhus og vognport, den har stråtag". I "Større danske gårde" fra 1948 får vi at vide, at der er opført ny kostald 1929 og hestestald og lade 1938. Besætningen er nu 20 køer og 6 heste.

THORSGADE 49: BODEGAEN

er opført af slagter Pedersens søn Ernst på jord, som han havde lejet af kirken. Senere købte han jorden og opførte en købmandsbutik på den. Jorden var oprindelig lejet af slagtermester Pedersen, der havde sit slagteri lige overfor. Sønnen overtog lejemålet i 1951.

Ernst Pedersen byggede få år efter et nyt og større hus på Vestergade 8 og flyttede sin butik herover. Huset på Thorsgade 49 blev i stedet overtaget af barbermester Paul K. Christiansen, der havde frisørsalon her i mange år.

Huset var efter ham på flere hænder, men er nu bodega. Vel fra omkring 1990. Ejere i dag K. og J. Sørensen.

3. I KRYDSET THORSGADE - VESTERGADE

Vi står nu i krydset Thorsgade – Vestergade. Herfra vil vi om lidt dreje ind i Lille Randers, men først tager vi et kikk ud ad de to gader, der ligger foran os: først fortsættelsen af Thorsgade og videre ud ad Mørkevej, derefter Vestergade og fortsættelsen ud ad Stationsvej.

På venstre hånd ud ad Thorsgade ser vi nu andelsboliger og pensionistboliger, men indtil 1960'erne var her:

KOLONIHAVERNE

Hvor nu pensionistboligerne og børnehaven ligger på Dalgårdsvej blev der i 1936 oprettet kolonihaver. Ligesom i Rønne 1934 var det landbrugskonsulent Martin Nielsen, der stod bag. Han var meget aktiv i husmandsbevægelsen og Det radikale Venstre, og lejer af jorden var da også Thorsager Husmandsforening.

Kolonihaverne i Thorsager var imidlertid ved at forfalde i 1960'erne – det kan muligvis have haft betydning, at den nye Ryomvej fra 1951 skar gennem den vestligste del af haverne. I 1967 købte kommunen arealet og lod pensionistboligerne opføre. Kolonihaverne blev sløjft, tilsyneladende uden større protester. Børnehaven kom til i 1980'erne.

1978 købte Thorsager-Bregnet sognekommune endnu en bid af præstegårdsjorden – det blev til udstykningen Trimmelbakken. Området havde hørt til den del af præstegårdsjorden, som var forpagtet ud til landbrugsdrift, så handelen udløste en erstatning til præstegårdsforpagteren Gunnar Holst Pedersen.

Omkring 1990 kom de gule andelshuse (adresse Thorsgade) og de røde almene boliger (adresse Dalgårdsvej) til – også på gammel præstegårdsjord.

THORSGADE 54 – AUTOVÆRKSTEDET

På højre side af Thorsgade ligger nr. 54, det tidligere autoværksted. Det blev opført som snedkerværksted af en svoger til Oluf Nielsen. Ovenpå var der damefrisør, og barber Andersen har også boet ovenpå. Grunden var udstykket fra Møllegården.

Huset blev købt i 1930'erne, muligvis 1939, af smed Schølers søn Øjvind. Han havde stået i lære som smed hos faderen i Nørregade, men havde siden været ude i den store verden og stiftet bekendtskab med det nye vidunder, bilen.

Værkstedet blev efterhånden kendt for godt arbejde, og snart havde Øjvind Schøler 4-5 mand i fast arbejde. Han reparerede også faste motorer og gasgeneratoranlæg rundt omkring på gårdene og i værksteder og fabrikker. Fra adressen solgtes også benzin og olie, samt dæk og slanger.

Efter Øjvind Schøler førtes autoværkstedet videre af Henning Christensen og senere i begyndelsen af 1960'erne af Asger Højmark, der for en del år siden opgav værkstedet, men som stadigvæk bor i huset.

THORSGADE 56

er udstykket fra møllegården efter at Ryomvej var anlagt i 1951. I dag B. Hansen og H. Sørensen.

THORSGADE 51-57

Thorsgade 53 er i dag delt op i numrene A-B, nr. 55 er andelsboligerne med numrene A-G, nr. 57 er pensionistboligerne med numrene A-F. I nr. 59 bor ifølge vejviseren G. Rønde, i nr. 61 S. Surland, nr. 63 K. Nikolajsen, nr. 67 H. Pedersen, nr. 69 J. Reimer, nr. 71 J. Niemeir. (vejviseren 2009-10).

I nekrolog i Stiften 16. jan. 2003 omtales gartner Hans Walther Nielsen som boende på nr. 57, han døde 79 år gammel: var i 37 år, til han gik på pension som 63-årig, leder af den store frugtplantage på Kalø Gods.

THORSGADE 58 A-G

ligger op til gården i Vestergade, der i parentes bemærket ikke er en af de oprindelige 28 Thorsager-gårde, men udstykket fra præstegården: Villads Sørensens gård. Det gamle stuehus lå langs Vestergade, men blev revet ned af sønnen, Knud Sørensen, da han overtog. I stedet opførtes det nye stuehus, lidt tilbagetrukket fra vejen. Der er vist stadig lidt skov og landbrug til gården.

På stedet har der før ligget et fællesvaskeri. Området skal være udstykket fra møllegården. Det fælles vaskehus stod der endnu i 1960, men var vist ikke mere i brug, mener Svend Christiansen. Murermester Agner Christensen har haft en oplagsplads på stedet og husker, at han kom til at betale to gange, for han fik aldrig skøde på pladsen i første omgang og kunne derfor ikke senere bevise, at det var hans. ”Så måtte jeg betale én gang til, men der var ingen vej udenom”, husker han. Derefter byggede han huset nr. 58 på pladsen.

THORSGADE 62-68

er alle udstykket fra møllegården efter anlægget af Ryomvej i 1951. I salgsannonce fra 29. juni 2005 opgives Thorsgade 62 dog at være opført 1950 - øvrige data: fuldmuret rødstensvilla, grund 800 m², boligareal 143 m², kælder 88 m².

MØRKEVEJ 2: MØLLEN

Thorsager Mølles historie kan læses i Folk og Liv 9 (Herman Andersens erindringer). Mølleren var i gammel tid en af byens mest velstillede og agtede borgere, og det gjaldt også møller Vindberg, der opførte gården og byggede møllen og havde den til sidst i 1920'erne. Men på det tidspunkt var de gode tider ved at være forbi, idet købmændene begyndte at stille an med motormøller og de første gårdmænd begyndte at få elmotorer, der kunne trække en kværn derhjemme. Niels og Alma Andersen købte møllen omkring 1930, de maledede kun grutning til grisene – ikke som møller Vindberg mel til salg til bagere og købmænd.

Til møllegården hørte 28 tønder land (26 tdr. land ager, 2 tdr. land eng), så mølleren havde foruden møllersvend også karl og pige. Niels Andersen (kaldet Niels Tun) holdt fire køer og to heste på møllegården. Jacob Sørensen opgives i 1948 at have haft 6 køer og 2 heste

Da Niels blev gammel passede sønnen Ove Andersen, der var ungarl, møllen – en anden søn Herman Andersen hjalp også tit til (en tredje bror Poul Andersen var den senere vognmand – han var vokset op hos en søster i Kolind, fordi moderen døde). Niels selv kunne i mange år gå og passe det tilhørende landbrug.

Efter Niels var der skiftende ejere, fra 1942 Meinert Sørensen, fra hvem Jacob Sørensen købte gård og mølle i 1944. Han rev møllen ned og solgte den til brændsel for 300 kr. Jacob Sørensen var først gift med Severine f. 1903 på Tronholm, hun døde tidligt, i 1929, hvorefter Jacob var i USA i 7 år, hvorefter han vendte tilbage og blev gift med datteren fra Centralen (se Vestergade 2).

Da Ryomvej blev anlagt, fik Jacob Sørensen mulighed for at lave nogle betydeligt bedre handeler. Den nye vej kom nemlig til at gå lige igennem møllegårdens jord, og

det gav gode muligheder for at sælge byggegrunde – det var på Vester Allé, Ryomvej og Thorsgade. Grunden til autoforretningen i nr. 54 var i forvejen solgt fra.

MØRKEVEJ 4: RUGDALSGÅRD

er udstykket fra Gydegård på helt normal vis: der var flere sønner, og da de ikke alle kunne få gården, måtte de yngre have et stykke jord i ”udmarken” (den fjerneste del af marken og oftest den dårligste) og bygge en ny gård op der. På den måde fik Meta og Meinert Mortensen gården her og gav den navnet Rugdalsgård. Det var i 1909. Meinert var godt nok ældste søn, men hans forældre var endnu ikke gået på aftægt.

Meinert Mortensen havde gården til 1956, hvorefter den blev overtaget af en søn, Erik Mortensen, der er der stadigvæk. Broderen Knud fik nabogården Bakkegård.

På gårdens areal anlagde sønnerne og deres kammerater i begyndelsen af 1930’erne et helt nyt ”stadion”, med håndboldbane, atletikbaner, gymnastikplinter af græstørv, samt svømmestadion. Flaget blev hejst om aftenen eller om søndagen, når der var træning, så kunne de unge inde i byen se, at der foregik noget derude, og så var det med at komme derud og være med. Arne Mortensen, der senere blev forstander på Ollerup, var den drivende kraft – han satte arbejdet i gang i 1932-33, hvor han ledede gymnastikken i forsamlingshuset, og fik det meste af arbejdet med stadion på skinner i de to år mellem 1934 og 1936, han opholdt sig hjemme. Arne havde været på Ollerup og ”set lyset”, derefter havde han været soldat, men fra 1934 lykkedes det ham at starte en bevægelse, der havde tag i Thorsagers ungdom længe efter, at han igen havde forladt byen.

Til anlægget lånte de unge – de var vel 15-16 år gamle, de fleste – hestene på gården. Da der skulle graves ud til svømmestadion, måtte de pumpe konstant med en gammel håndpumpe for at holde udgravningen tør, så der kunne arbejdes. Undervejs kom mødre og søskende ud med kakao til de hårdt arbejdende unge.

Mødre kommer med kakao – får til gengæld opvisning på det halvt færdige ”stadion” 1934.

Der graves ud til ”svømmestadion”, pumpen er i gang. 1934.

Plinten af græstørv er færdig og der kan gives opvisning.

Klar til opvisning i det nye svømmebassin.

TRONHOLMVEJ 2: BAKKEGÅRD

i svinget på Mørkevej er udstykket fra Dalgården til en af sønnerne, der ellers ikke havde mulighed for at få en gård. Den almindelige historie: sandmarken fra den oprindelige gård bliver til en gård for sig. Oprindelig udstykket til Karl Sørensen i

1883, efter ham overtog sønnen Søren Sørensen omkring 1910, Knud Mortensen overtog den i 1946, solgte jorden fra til Tronholm i 1992, bygninger med omgivelser til Marius Hald (fra Spørring) i 2000.

”Min bror var Arne Mortensen, der blev forstander på Ollerup”, fortæller Knud Mortensen. Han forsøgte at få mig til at omdøbe gården til ”Knudshøj”, fordi den karakteristiske 47 m. høje Knudshøj ligger på gårdens jord. Men det blev nu aldrig til noget”. Knudshøj er målestation, så alle mål i omegnen er lagt herfra.

Bemærk, at Erik Holst Pedersens gamle gård inde i Thorsager, der er en af de oprindelige Thorsagergårde, hedder ”Bakkegården”. Mange forveksler de to gårde, men der er altså et par bogstaver til forskel i navnene.

TRONHOLMVEJ 1: SØNDERVANG

på vejen fra Bakkegård mod Tronholmgård er udstykket fra Tronholmgård, men er nu købt tilbage til ”modergården”. Gården blev oprettet på vanlig vis: datteren på Tronholmgård (datter af P. Holst, søster til Anders Holst) giftede sig med Jacob Sørensen, og for at sikre de unge udkommet, blev et stykke jord udstykket fra gården og en ny gård oprettet.

Da stuehuset skulle opføres, fandt Jacob på, at han kunne spare tegningerne ved at låne uddeler Skaarups tegninger til Brugsens tjenestebolig. Han spejlvendte tegningerne – så blev det helt perfekt. Så hvis man vil vide, hvordan den nu nedrevne Brugs-uddelerbolig så ud og var indrettet – så kik ud på Søndervang.

Jacob Sørensens kone døde i en ung alder, hvorefter Jacob giftede sig med datteren fra centralen inde i Thorsager og købte møllegården – hvor han som noget af det første rev møllen ned. Det har været omkring 1945.

Efter ikke særlig mange år døde både Jacob og konen. Deres datter Anna blev herefter opdraget inde på centralen hos murermester Agner Christensen. Det resulterede i at hun blev gift med en af murersvendene, Per Kristiansen, der herefter blev kompagnon med Agner Christensen i mange år.

Søndervang blev købt af Aksel Pedersen, en søn af slagter Pedersen i Thorsager.

Aksel Bach, Svend Erik Bachs bror, har haft Søndervang. Nu er den overtaget af en dyrlæge, Line Heilskov, der tidligere var ansat ved Kingo i Følle, men begyndte egen praksis for et års tid siden.

TRONHOLMVEJ 3: TRONHOLMGÅRD

ligger i det yderste af marken i Tronholm-engene. Gårdens oprindelige placering var inde i bymidten i Thorsager, nabo til den senere købmandsgård, men den udflyttedes ved udskiftningen i 1793. Fæster dengang Jørgen Boesen, første selvejer 1859 Anders Pedersen Holst (senere borgmester Erik Holst Pedersens oldefar), areal dengang 129 tdr. land – i dag 230 tdr. land. Gården har i den første tid efter udflytningen heddet Hovedskov, som det ses på kortet fra 1876-77 side 8. Navnet Tronholm kan komme fra den skovklædte holm, der ”troner” op i den ellers lave eng.

1911 i Danske Gaarde II opgives gården at have 129 tdr. land, hvoraf 59 tdr. land ager, 64 tdr. land eng. Besætningen er 20 malkekøer og 6 heste. Hovedbygningen opført 1911 i grundmur med skifertag. Avlsbygningerne er tre sammenbyggede længer i grundmur med stråtage, øst for gården brændehus i beton, syd for gården vognport i kampestenmur.

Ejer fra 1889 til 1943 var Peder Andersen Holst, en af Thorsagers mange ”andelsbønder”, med i mejeriet, Brugsen, Andelskassen – i en menneskealder formand for Brugsen, indtil 1940’erne, hvor helbredet svigtede. Han var gift med Christiane f. Jacobsen fra Tinghøj i Smouen.

1943 overtog Anders Holst Andersen gården efter sin far. I 1948 i ”Større Danske Gårde” opgives det, at gården havde været i slægtens eje i tre generationer: fra 1856 Anders Petersen Holst, fra 1889 Peter Holst Andersen, og endelig fra 1943 Anders Holst Andersen. Arealet opgives til 87 tdr. land, hvoraf 47 tdr. land ager og 40 tdr. land eng. Besætning 17 køer, 7 heste. Stuehus fra 1911, kostald 1903, hestestald 1856 (ombygget 1924), lade 1873, tørvehus og hønsehus 1891.

1949 Åge Thomsen, derefter Folmer Talmark, Thomas Foged, Kurt Ulrichsen og Bent Novrup, indtil gården i 1977 blev købt af Steen Brock Jensen, der sammen med sin hustru driver gården i sin fritid (ansat i møbelfirma i Viby).

Tørveproduktion i Tronholm enge ca. 1946. Foto lånt af Vagn Rubeck Nielsen

Til gårdens historie hører en periode med tørve- og briketproduktion fra ca. 1940 til 1967. P. Holst lejede et areal i Tronholm mose ud til tørvefabrikant Herluf Nielsen (murermester Vagn Rubeck Niensens far), der havde 45-50 mand beskæftiget med tørveproduktion i perioden 1940-1947, herunder en del kvinder og store børn. Der var tale om fire tørveværker i alt, så det var et stort foretagende. Herluf Nielsen havde en tilsvarende produktion ude på Tjerrild Mosegård, som han ejede. Når hestene ikke arbejdede ved tørvenerne, var de ved brunkulslejerne ved Herning eller i en periode ude på flyvepladsen i Tirstrup. Der var en hel kortegge af husmænd, der kørte tørvenerne i hestevogn ud til stationen. Herluf Nielsen solgte Tjerrild Mosegård og afviklede tørveproduktionen i 1947.

I 1949 købte Svendstrup en del af mosen af Åge Thomsen og byggede en stor briketfabrik op, der var i gang til 1967. Fabrikken lå et par hundrede meter fra gården. Her produceredes store mængder briketter og formbrændsel. Fabrikken arbejdede i tre-holds skift og beskæftigede omkring 15 mand. Briketterne solgtes under navnet "Rolf". De fleste blev hentet af lastbiler til brændselshandlere over hele landet, en del blev udskibet fra Nappedam.

"Jorden blev harvet op og lagt i riller. Smulden skulle ligge ude og soltørre så godt som muligt. Den blev kørt sammen i bunker, der blev hentet af en traktor med skovl. Så blev smulden kørt ind og læsset ned i en kælder, hvor der gik en mand og

skovlede det ind i en snegl, der transporterede det videre til en tørretromle, hvor det fik en ekstra gang tørring. Herfra kom det via en anden snegl videre til presseren, hvor det blev presset til briketter eller formbrændsel. Her arbejdedes der i tre-holds skift hele døgnet rundt, der var en formand og to andre på hvert hold”, fortæller Kaj Stær Andersen, der lige som mange andre Thorsager-borgere arbejdede med tørve- og briketproduktion forskellige steder indtil 1948, hvor det var ved at klinge af, da verden var ved at komme ind i normale rammer igen efter krigen.

Det var ikke det eneste sted ved Thorsager, hvor der produceredes tørv og formbrændsel – tværtimod. Købmand Foged og Jens Jensen (”Tromme-Jens”, manufakturhandleren) havde i fællesskab tørveproduktion ude ved Hedeskov (nu Gl. Randersvej 23, hvor Peter Jeppesen bor). Anders Knudsen havde to fabrikker til formbrændsel, en ude ved Niels i Svinget, en lige uden for byen. Ude ved Vestergård (nu Kongsvad) var Rasmus Klibo (?) og Øjvind Schøler i gang med produktion af formbrændsel – Øjvind Schøler havde som smedesøn og mekaniker den fordel, at han selv kunne konstruere maskinerne.

MØRKEVEJ 6: HØJBO

er udstykket af præstegårdsjord efter husmandslovene af 1919, og bygningerne er opført 1922. Den gamle præstegårdsjord øst for Skovvang blev ved samme lejlighed tillagt det husmandssted, der fik bygninger inde på Vestergade 9 – Villads Sørensen's gård.

Første ejer af Højbo var Jens Martin Nielsen, efter ham fra 1958 Ervin Larsen, der omkring 1972 solgte til Erik Hansen. Victor Jensen købte af ham i 1976 og har stadigvæk ejendommen.

SKOVVANG

omfatter de fire ejendomme Mørkevej 1, 3, 5 og 8 på vejen fra Bakkegård videre mod Mørke. Mørkevej 1, 3 og 5 er tilsyneladende opstået på samme tid, omkring 1906-07. Alle tre indeholder jord fra matrikel nr. 13, Thorsgade 34 (Kr. Jacobsens gamle gård), idet jeg går ud fra, at den jord fra matrikel 13, som i dag tilhører Leif Birkballe, er den jord, han i sin tid købte fra Mørkevej nr. 5. Dermed synes forklaringen oplagt: gården på Thorsgade 34 brændte nemlig omkring 1906, og vi kan konstatere, at den derefter kun havde en stribe jord omkring bygningerne og ned mod Enghaven tilbage – det, der blev til ”Gartnergrunden” med gartner Hansen og senere Meldgaard. Resten af den nedbrændte gårds jord er formodentlig blevet stykket fra og er bl.a. blevet til de tre ejendomme på Mørkevej. Vi ved også, at den tidligere gårdejer Kr. Jacobsen senere boede i det lille hus ved Dammen, Damfaldet 1, hvor han fristede en ikke særlig velhavende tilværelse – om han er kommet hertil umiddelbart efter branden eller senere er jeg ikke klar over.

Mørkevej 1 er oprindeligt opført 1907 af Anker Secher Sørensen, gift med Nielsine. Arealet opgives i 1948 ("Større Danske Gårde") til 18 tdr. land, fordelt med 14 ager, 3 eng og 1 tørvemose. Besætning 14 køer og 2 heste.

1933 overtog sønnen Niels Secher Sørensen, der ejede Mørkevej 5, gården. Niels var født 1893 i Thorsager og gift med Ane Kirstine, der var født 1900 i Bregnet sogn. Han var på et tidspunkt medlem af Thorsager Brugsforenings bestyrelse. Den anden søn var Søren Secher Sørensen, den senere rutebilejer, der året før, i 1932, havde grundlagt firmaet "Sechers Rutebiler" i Rostved.

Da den gamle Secher gik på aftægt skete det ved, at Niels Secher flyttede fra nr. 5 til nr. 1, mens "Gammel Secher" flyttede til nr. 5, som der kun hørte omkring 5 tdr. land til – og de blev formodentlig dyrket af sønnen fra nr. 1. I 1965 købte Hans "Kastor" Jensen, tidligere Nørregade 5, ejendommen. I 1991 solgte han til Poul Hansen, der var konstabel på Tirstrup Lufthavn. Ejendommen brændte to år efter Poul Hansens overtagelse, så de nuværende bygninger er opført 1995.

Mørkevej 3 er opført 1906. Jens Nielsen købte den af Kr. Svenningsen i 1965. Kr. Svenningsen byggede så Thorsgade 54 til sig selv som "aftægtshus". 1977 overtog Hans Kastor Jensens søn Ole Kastor ejendommen, der i øvrigt består delvis af præstegårdsjord – en trekant på ca. 5 tdr. land. Herudover ca. 6 tdr. land og et par tdr. land eng ude mod Tronholm. Noget af denne jord er fra Bakkegården, andet fra Dalgård.

Mørkevej 5 ejedes til 1922 af Hans Sørensen, der havde opført den i 1906. 1922 købte Niels Secher Sørensen gården, men da han i 1933 overtog faderens ejendom nr. 1 flyttede den gamle Secher ind i nr. 5. Der hørte 5 tdr. land rigtig god jord, og 1½ tdr. land eng, til – det blev fortsat dyrket af Niels Secher. Niels Secher var i bestyrelsen for brugsforeningen.

Da faderen døde overtog Niels Secher også nr. 5. Han dyrkede selv jorden, mens bygningerne blev lejet ud. Der var flere lejere indtil ca. 1967-68, hvor Annelise og Anders Glob overtog ejendommen, mens jorden solgtes fra til Leif Birkballe overfor i nr. 8. Annelise er tidligere socialrådgiver ved Rønne kommune, mens Anders Glob er kunstmaler og biavler.

Bygningerne ligger lavt og var i ringe stand, men ved et ihærdigt arbejde er det lykkedes Annelise og Anders at få et rigtig godt sted ud af det.

Mørkevej 8 er ifølge ”Større Danske Gårde” fra 1948 udstykket fra en gård i Thorsager omkring 1860, og bygningerne opført af den daværende ejer Chresten Pedersen.

Gården blev i 1904 overtaget af Grethe og Poul Jensen. Arealet var dengang kun 4½ tdr. land, siden blev der tilkøbt 4 tdr. land eng fra Tronholm i 1912 og 3 tdr. land fra præstegården i 1919. I 1921 blev gården overtaget af sønnen Jens Johannes Jensen, der opførte nyt stuehus 1925 og nye avlsbygninger 1931. Faderen var på aftægt på gården indtil sin død. Besætningen opgives i 1948 (”Større Danske Gårde”) til 6 køer og 2 heste.

Efter Jens Johannes Jensen, der i øvrigt uvist af hvilken grund altid kaldtes Jens Johansen, blev gården overtaget af datteren Grethe og svigersønnen Jens Lundbye.

Ejendommen blev købt af Leif Birkballe omkring 1966. Birkballe handler med traktorer (Deutz) og landbrugsmaskiner.

Efter 1919 hørte der 11 tdr. land til ejendommen – ikke meget, men til gengæld rigtig god jord. Senere er der købt mere til, som nævnt bl.a. 5 tdr. land fra nr. 5. I alt er der 6 matrikelnumre – noget af jorden er fra Tronholm.

TANKEN PÅ RYOMVEJ

På stedet lod Anders Holst fra Tronholm bygge et hus som aftægt til sig selv. Han havde haft Tronholmgård efter faderen P. Holst. Efter Holst overtog Osvald Svendstrup huset. Han havde været med i broderens briket- og tørvesmuldproduktion ude i Tronholm enge.

Smed Alfred Schøler købte huset og tilhørende jord af Osvald og stillede an med benzintank i 1977 og passede desuden den store have. Senere blev tanken skilt fra huset og udviklede sig til en større virksomhed med nærbutik. Den blev i 2001 overtaget af Torben Jensen. I huset bor fhv. smed Schøler stadigvæk.

31. oktober 2004 lukkede DK-tanken og nærbutikken. Det var et resultat af benzinkrigen, der på dette tidspunkt havde raset et par år og kostede mange små tanke livet. Nærbutikken var på dette tidspunkt en vigtig del af handelslivet i Thorsager, og efter dens lukning var søndagssalget i Thorsager overladt til Brugsen alene.

Marts 2005 er tanken med erhvervsejendom til salg for én mill. kr. 261 m² til erhverv, grund 1188 m². Ejendommen opført 1977, oplyses det i annoncen.

DALGÅRDSVEJ 16: DALGÅRD

blev udflyttet i 1827, altså 34 år efter udskiftningen. Fæster 1793 Laurs Jensen, første selvejer 1864 Jens Nielsen, senere Niels Frederiksen, ejer fra 1911 Magnus Chr. Jacob Jensen (manufakturhandler Jens Jensens far), 1940 nevøen Anton Sørensen, der var søn af Ane Kirstine og Carl Sørensen fra Bakkegården. Hustruen Sigrid Sørensen var datter af Ane Elisabeth og Anton Lund, skovfoged i Klokkeholm.

I ”Større danske Gårde” 1948 opgives det, at stuehuset er fra 1828, ko- og hestestald fra 1922, lade, vognport og garage fra 1936. Arealet er på 30 tdr. land, hvoraf 19 ager og 11 eng. Besætning 11 køer og 3 heste.

Siden 1971 har Anton Sørensens søn Eskil Lund Sørensen haft gården.

VORKÆRGÅRD

er den gård, der lå ved siden af kroen, og som brændte i 1866, hvorefter købmandsgården opførtes på grunden. Gården flyttedes efter branden ud på marken til den nuværende beliggenhed. Fæster ved udskiftningen i 1793 var Jens Jacobsen, første selvejer 1861 Niels Pedersen, der flyttede gården ud efter branden inde i byen.

Ejer fra 1880 N. P. Poulsen Hedegaard, fra 1944 sønnen Pauli Hedegaard. I ”Større Danske Gårde” 1948 opgives det, at gården er på 82 tdr. land, efter at der i 1944 var frasolgt 16 tdr. land. De 82 tdr. land fordeler sig med 24 ager, 14 hede og skov, og 26 tdr. land mose. Besætning 10 køer og 3 heste.

Fra 1954 ejede Karlo Søndergaard Pedersen gården.

RYOMVEJ 49: VORBJERGÅRD

lå indtil udflytningen skråt over for præstegården inde på Thorsgade, mellem købmandsgården og Kr. Jacobsens gård. Begge nabogårdene, Tronholm op mod købmandsgården og Ulvedalsgård op mod Kr. Jacobsens gård, blev udflyttet allerede ved udskiftningen i 1793 (hver anden gård på Thorsgade fra kroen og ned til Beisgård blev udflyttet i 1793), men Vorbjerggård blev liggende inde i byen til 1909, hvor gården inde i byen brændte. Fæster ved udskiftningen i 1793 var Mads Espensen, første selvejer 1857 var gdr. Sørensen Rygaards enke.

1909 købtes Vorbjerggård af Martin Nielsen, en meget respekteret gårdmand, der var formand for mejeriet i mange år, og som også bestyrede hjælpekasen for kommunen. Efter Martin Nielsen overtog sønnen Aksel Vorbjerg Nielsen gården i 1946 – han købte dog senere Bruusminde i Følle og solgte fødegården i stedet. Vorbjerg var

medlem af Rønde byråd for Fremskridtspartiet i 1980'erne. Efter ham overtog Anni Pape Vorbjerggård – i dag Karen og Niels Nielsen.